కర్మకాండ భాస్కర్

గ్రంథ కర్త - హింది మూలము

వేదమూర్తి, తపోనిష్ఠ పండిత శ్రీరామ శర్మ ఆచార్య

౨. నామకరణ సంస్కారము

౭. నామకరణ సంస్కారము

సంస్కార ప్రయోజనం :

నామకరణం శిశువు జన్మించిన తరువాత మొట్టమొదటి సంస్కారం అని చెప్పవచ్చు. జన్మించిన వెంటనే జాతకర్మ విధానం కూడా యిందులో వుంటుంది. కాని వర్తమాన పరిస్థితులలో ఆ వ్యవహారం కనిపించదు. మన పద్ధతిలో ఆ తత్వాన్ని కూడ నామకరణంతోపాటు జోడించడం జరుగుతోంది.

ఈ సంస్కారం ద్వారా శిశు రూపంలో అవతరించిన జీవాత్మకు కళ్యాణకారకమైన యజ్ఞీయ వాతావరణ ప్రయోజనాన్ని అందజేసే ప్రయత్నం జరుగుతుంది. జీవి తన పూర్వ సంచిత సంస్కారాలలో హీనమైన వాటినుండి విముక్తి పొందడం, శ్రేష్ఠమైన వాటిని ధరించడం జరిగాలి.

నామకరణ సంస్కార సమయంలో శిశువులో మౌలికమైన కళ్యాణకారక ప్రవృత్తులను, ఆకాంక్షలను స్థాపించి వాటి జాగరణ సూత్రాలకు అనుగుణంగా వాతావరణాన్ని తయారుచేయాలి. శిశువు ఆడ అయినా, మగ అయినా ఆ భేద భావాన్ని చూపకూడదు. భారతీయ సంస్కృతిలో ఎక్కడా యీ భేదం లేదు. శీలవతి అయిన కన్య పదిమంది పుత్రులతో సమానం అని చెప్పబడింది. **దశ పుత్ర సమా కన్యా యస్య శీలవతీ సుతా !** ఇంతే కాకుండా పుత్రుడుకూడ కుల ధర్మాన్ని నష్టపరచేవాడు కావచ్చు. అందువలన పుత్రుడయినా లేదా కన్య అయినా వారి లోపలి అవాంఛనీయ సంస్కారాలను నివారించి శ్రేష్ఠతమ దిశలో పయనింపజేయాలనే దృష్టితో నామకరణ సంస్కారం చేయించాలి ఈ సంస్కార సమయంలో శిశువు యొక్క పరివార సభ్యులు మరియు హాజరైన వ్యక్తుల మనసులలో శిశువుకు జన్మనివ్వడమే గాక వాని శ్రేష్ఠ వ్యక్తిత్వం రూపొందే విషయాలను బోధించడం జరుగుతుంది. భావపూర్వకమైన వాతావరణంలో తెలియచెప్పే సూత్రాలను క్రియారూపంలో పెట్టడానికి తగిన ఉత్సాహం జాగృతమవుతుంది.

ప్రాచీన కాలం నుండి ఈ సంస్కారం జన్మించిన పదవరోజున జరుపబడుతోంది. అదే రోజున సూతకాన్ని నివారించడం, శుద్ధీకరణ చేయడం కూడా జరుగుతుంది. ప్రసూతి కార్యం యింటిలోనే జరిగినట్లయితే యింటిని శుభ్రంగా కడిగి స్వచ్ఛంగా చేయాలి. శిశువుకు, తల్లికి స్నానం చేయించి స్వచ్ఛమైన వస్త్రాలను ధరింపజేయాలి. దీనితోపాటు యజ్ఞము మరియు దివ్య సంస్కార వాతావరణంలో అభీష్ట ఉద్దేశ్యాల్ని పూర్తిచేయడం జరుగుతుంది. పదవరోజున ఏ కారణం చేతనైనా నామకరణ సంస్కారం జరపలేకపోతే, మరోరోజు ఈ కార్యక్రమం జరపవచ్చు. ఇంటిలో కాని, ప్రజ్ఞా సంస్థానాలలో కాని లేదా యజ్ఞశాలలో కాని ఈ సంస్కారాన్ని జరిపించడం మంచిది.

విశేష వ్యవస్థ :

యజ్ఞ పూజ సామాన్య వ్యవస్థతో పాటు నామకరణ సంస్కారం కోసం ఈ క్రింది విషయాలను విశేషంగా ఏర్పాటు చేసుకోవాలి.

1. పదవరోజునే యింటిలో నామకరణం జరిపేట్లయితే సమయానికి స్వచ్ఛత కార్యాన్ని పూర్తి చేయాలి. శిశువును, తల్లిని సంస్కార ప్రక్రియ కోసం సరియైన సమయానికి సిద్ధం చేయాలి.
2. అభిసించనం కోసం కలశాన్ని మామిడి ఆకులతోను, కంఠానికి రక్షాసూత్రంతోను, కుంకుమతో ఓం, స్వస్తిక్ మొదలయిన శుభ చిహ్నలతో సిద్ధం చేయాలి.
3. శిశువు నడుముకు కట్టడానికి మొలత్రాడు సిద్ధంగా వుంచుకోవాలి.
4. మధుప్రాశన కోసం తేనె మరియు నాకించడానికి వెండి చెంచా లేదా వుంగరం మామూలు స్టీలు చెంచా ఉపయోగించవచ్చు.
5. సంస్కార సమయంలో మాతా, శిశువులను కూర్చోబెట్టవలసిన వేదిక వద్ద కొంచెం స్థలాన్ని శుభ్రం చేసి స్వస్తిక్ చిహ్నాన్ని వేయాలి. ఆ స్థానంలోనే బాలకుని భూమి స్పర్శ చేయించాలి.

6. నామ ఘోషణ కోసం ఒక పళ్ళెములో నిర్ధారిత నామాన్ని ముందుగానే సుందర రూపంలో చందనం, కుంకుమలతో రచించి దానిమీద అక్షతలు, పూరేకులు అంటించి స్వచ్ఛమైన వస్త్రాన్ని కప్పివుంచాలి. నామ ఘోష సమయంలో వస్త్రాన్ని తొలగించాలి.

7. విశేష ఆహుతులు కోసం పొంగలిని తయారు చేసి హవన సామాగ్రితో కలిపివుంచాలి.

8. శిశువును తల్లి ఒడిలో వుంచాలి. భర్త ఆమె ఎడమవైపు కూర్చోవాలి. శిశివు నిద్రపోతున్నా, శాంతంగా వున్నా ప్రారంభం నుండి తల్లి ఒడిలోనే వుంచాలి. లేకపోతే శిశువును ఇతరులు సముదాయిస్తూ విశేష కర్మకాండ వచ్చినపుడు తీసుకొని రావాలి. నిర్ధారిత క్రమంలో మంగళాచరణం, షట్కర్మలు, సంకల్పం, యజ్ఞోపవీత పరివర్తనం, రక్షాసూత్రం, తిలకధారణ మరియు రక్షావిధానం వరకు ప్రారంభిక కర్మకాండ పూర్తి చేయాలి.

గురు వందనా

గురువు ఒక వ్యక్తి కాదు. ఈశ్వరుని దివ్యచేతనా ప్రవాహంలోని ఒక అంశ. పరీక్ష పెట్టి పాస్ లేదా ఫెయిల్ చేయించేవారు, దగ్గర కూర్చోబెట్టుకొని చదివించేవారు ఇద్దరూ బోధకులే. నియమ వ్యవస్థను అనుశాసన వ్యవస్థను తయారుచేసి, దాని ఫలితాన్నిచ్చే చైతన్యం యొక్క ఒక అంశ - ఈశ్వరుడు. రెండవ అంశ అనుశాసన - మర్యాదలను నేర్పి, మార్గం చూపించే గురువు.

చైతన్య స్వరూపమైన గురువుకి వందనం చేసి ఆ అనుశాసనాలను తనలో ధారణ చేయాలి. గురువుకి ఉపకరణంగా తయారు కావడం కోసం భావపూర్వక ఆవాహన చేయాలి. అప్పుడు మన వృత్తులు, శక్తులు ఆయనకు అనుగుణంగా పనిచేసి, ఆ సనాతన గౌరవాన్ని రక్షిస్తాయి. చేతులు జోడించి క్రింది గురు-వందనా మంత్రాన్ని లేదా అన్ని వందనలు భావపూర్వకంగా చెప్పాలి.

ఓం బ్రహ్మానందం పరమ సుఖదం కేవలం జ్ఞానమూర్తిం,
ద్వందాతీతం గగనసదృశం తత్వమాస్యాదిలక్ష్యమ్|
ఏకం నిత్యం విమలమచలం సర్వధీ-సాక్షిభూతం,
భావాతీతం త్రిగుణరహితం సద్గురుం తం నమామి ||1||

గు.గీ.67

అఖండానందబోధాయ శిష్యసంతాపహారిణే
సచ్చిదానందరూపాయ తస్మై శ్రీ గురవే నమః ||2||

సరస్వతీ వందనా

సరస్వతీ దేవి వాగ్దేవి. కర్మకాండలో వాణిని ప్రయోగించాలి. వాణి సంస్కారవంతంగా వుండకపోతే, దానిలో ప్రభావం ఉత్పన్నం కాదు. చెప్పే మంత్రాలు మాటలుగానే మిగిలిపోకూడదు. మంత్రాలుగా కావాలి. చెప్పిన పదాలు అంతఃకరణాన్ని ప్రభావితం చేసే యోగ్యతను పొందుగాక. ఈ భావనతో సరస్వతీ మాతకు భావపూర్వకంగా వందనం చేయాలి.

ఓం లక్ష్మీర్మేధా ధర్మాపుష్టిః, గౌరీ తుష్టిః ప్రభాధృతిః
ఏతాభిః పాహి తనుభిః, అష్టాభిర్మాం సరస్వతీ ||1||
సర్వత్యై నమో నిత్యం, భద్రకాల్యై నమో నమః
వేద వేదాన్తవేదాఙ్గ, విద్యాస్థానేభ్య ఏవ చ ||2||
మాతస్త్వదీయపదపంకజ-భక్తియుక్తా
యే త్వాం భజన్తి నిఖిలానపరాన్విహాయ
తే నిర్జరత్వమిహ యాన్తి కలేవరేణ
భూవహ్నివాయుగగనాంబువినిర్మితేన ||3||

వ్యాస వందనా

వ్యాసపీఠం మీద కూర్చొని కర్మకాండ నిర్వహించే బాధ్యతను స్వీకరించి, అందుకు అనుగుణంగా అంతఃకరణం, బుద్ధి, మనస్సు, వాణి మొదలయినవన్నీ తయారుకావాలనే యోచన, దానిని నిర్వహించగలిగే ప్రయత్నాన్ని పూర్తి బాధ్యతతో చేసే సంకల్పాన్ని ప్రకటించే భావనతో వ్యాసవందన ఒకటి రెండు శ్లోకాలు చెప్పాలి.

ఓం వ్యాసాయ విష్ణురూపాయ, వ్యాసరూపాయ విష్ణవే |
నమో వై బ్రహ్మనిధయే, వాసిష్ఠాయ నమో నమః ||1||
నమోఽస్తుతే వ్యాస విశాలబుద్ధే,
ఫుల్లారవిందాయతపత్రనేత్ర |
యేన త్వయా భారతతైలపూర్ణః,
ప్రజ్వాలితో జ్ఞానమయః ప్రదీపః || -- బ్ర.పు. 245.7.11

ఈ కృత్యాలన్నీ ఆచార్య - సంచాలకుని స్వయం సంస్కరణ కోసం ఉద్దేశింపబడినవి. వీటిని ఎంత ప్రగాఢ శ్రద్ధతో చేస్తే, దివ్య ప్రవాహాల సాంగత్యం అంత ఎక్కువగా వుంటుంది.

సాధనాది పవిత్రీకరణమ్

సత్కార్యాలు - శ్రేష్ఠ ఉద్దేశ్యాల కోసం సాధనాలు కూడ సాధ్యమైనంత పవిత్రంగా వుండాలి. యజ్ఞము, సంస్కారాలు మొదలయన కార్యాలలో ఉపయోగించే సాధన, సామాగ్రిలో కూడ దేవత్వ సంస్కారాలను జాగృతం చేయాలి. పండు కోయాలంటే చాకుని కడిగి, తుడవవలసి వుంటుంది. ఆపరేషన్ చేసే చాకులు, కత్తులను ఆవిరిలో తాపక్రమంలో సంస్కరించి అదృశ్య విషాణువుల నుండి విముక్తి చేస్తారు. కర్మకాండలో ఉపయోగించబడే ఉపకరణాలు, సాధనాలలో వున్న అశుభ సంస్కారాలను మంత్రశక్తితో తొలగించాలి.

పరిస్థితులను అనుసరించి ఒకరు లేదా ఎక్కువమంది స్వయం సేవకులు జల కలశాలను తీసుకొని నిలబడాలి. మంత్ర పఠనంతో పాటు ఆకులు, దర్భలు లేదా పుష్పాలతో అన్ని ఉపకరణాలు, సాధనాల మీద నీళ్ళు చల్లాలి. సమిధలు, పాత్రలు, హవన సామాగ్రి మొదలయిన వాటన్నింటి మీద నీళ్ళు చల్లాలి. భావ పూర్వక ఆవాహన మరియు మంత్రశక్తి ప్రభావంతో వాటిలో చెడు సంస్కారాల పలాయనం, మంచి సంస్కారాల స్థాపన జరుగుతున్నదని భావన చేయాలి.

ఓం పునాతి తే పరిస్రుత గ్వంగ్ సోమ గ్వంగ్ సూర్యస్య
దుహితా | వారేణ శశ్వతా తనా || - 19/4
ఓం పునన్తు మా దేవజనాః, పునంతు మనసా ధియః |
పునంతు విశ్వా భూతాని, జాతవేదః పునీహి మా || - 19/39
ఓం యత్తే పవిత్రమర్చిషి అగ్నే వితతమన్తరా |
బ్రహ్మా తేన పునాతు మా || - 19/41
ఓం పవమానః సో అద్య నః, పవిత్రేణ విచర్షణిః
యః పోతా స పునాతు మా || - 19/42
ఓం ఉభాభ్యాం దేవ సవితః, పవిత్రేణ సవేన చ |
మాం పునీహి విశ్వతః || - 19/43

ఈ కార్యక్రమం యజ్ఞములు, సంస్కారాలు, భూమి పూజ, ప్రాణప్రతిష్ఠ, పర్వపండుగలు మొదలయిన అన్ని కార్యక్రమాలలోను చేయాలి.

★★★

పవిత్రీకరణమ్

దైవీ ఉద్దేశ్యాల పూర్తికి మనిషి స్వయంగా దేవత్వాన్ని ధారణ చేయాలి. దేవశక్తులు పవిత్రతా ప్రియులు. శారీరకంగా, మానసికంగా మరియు ఆచరణ, వ్యావహారికంగా పవిత్రంగా వుండే వారంటేనే వారికి ప్రియం. కాబట్టి యజ్ఞం లాంటి దేవ ప్రయోజనాలలో లగ్నమయ్యేటపుడు శరీరాన్ని మనసుని పవిత్రంగా చేసుకోవాలి. పవిత్రతను భావించాలి. భావపూర్వక ఆవాహనతో సూక్ష్మశక్తులు మన మీద పవిత్రతను వర్షింపజేస్తున్నాయని, దానిని ధారణ చేస్తున్నామని భావన చేయాలి.

ఎడమ చేతిలో నీళ్ళు తీసుకొని కుడిచేతితో మూసి వుంచాలి. మంత్రోచ్చారణ తరువాత ఆ జలాన్ని శిరస్సు మీద, శరీరం మీద చల్లుకోవాలి.

ఓం అపవిత్రః పవిత్రో వా, సర్వావస్థాం గతోఽపి వా |
యః స్మరేత్పుండరీకాక్షం, స బాహ్యాభ్యంతరః శుచిః ||
ఓం పునాతు పుండరీకాక్షః, పునాతు పుండరీకాక్షః, పునాతు |

- వా.పు. 33.6

ఆచమనమ్

వాణి, మనస్సు మరియు అంతఃకరణాల శుద్ధికి మూడుసార్లు ఆచమనం చెయ్యాలి. మంత్రపూరిత జలంతో మూడింటికి భావస్నానం చేయించాలి. కార్యక్రమ సందర్భంగాను మరియు భవిష్యత్తులోను మూడింటిని అత్యధిక సమర్థవంతంగా, ప్రామాణికంగా తయారుచేసి సంకల్పాన్ని చేయాలి. ప్రతి మంత్రంతో స్వాహా చెప్పినపుడు ఒక ఆచమనం చేయాలి.

ఓం అమృతోపస్తరణమసి స్వాహా ||1||
ఓం అమృతాపిధానమసి స్వాహా ||2||
ఓం సత్యం యశః శ్రీర్మయి, శ్రీః శ్రయతాం స్వాహా ||3||

- ఆశ్వలాయన గృహ్యసూత్రం 1.24 మా.గృ.సూ. 1.9

శిఖావందనం

శిఖ భారతీయ ధర్మధ్వజం. ప్రతి భారతీయ సంస్కృతి ప్రేమికుడు తన శిరస్సు రూపంలోని కోటపై దీనిని ఎగురవేయాలి. దీనిని గాయత్రికి ప్రతీకగా కూడ భావిస్తారు. మస్తిష్కం సద్విచారాలకు కేంద్రం. అందులో దేవభావనలే ప్రవేశించాలి. సాంస్కృతిక ధర్మ ధ్వజాన్ని ధారణ చేసే యోగ్యత, తేజస్సు వికసిస్తున్నదని భావన చేయాలి.

కుడిచేతి వేళ్ళను తడిపి శిఖా స్థానాన్ని స్పృశించాలి. మంత్రం పూర్తయిన తరువాత శిఖను ముడివేయాలి. శిఖలేని వారు, మహిళలు భావపూర్వకంగా ఆ స్థానాన్ని స్పృశించాలి.

ఓం చిద్రూపిణి మహామాయే, దివ్యతేజః సమన్వితే |
తిష్ఠ దేవి శిఖామధ్యే, తేజోవృద్ధిం కురుష్వ మే ||

- సంధ్యా ప్రయోగం

ప్రాణాయామః

నడుము నిటారుగా వుంచుకొని, ఎడమ మోచేతిని కుడి అరచేతిలో పెట్టుకోవాలి. ఎడమ చేతి నాలుగు వేళ్ళు మడిచి బొటనవేలితో కుడి ముక్కును మూసివేసి, ఎడమ ముక్కుతో నెమ్మది, నెమ్మదిగా పూర్తి శ్వాసను పీల్చాలి. ఇది పూరకం. శ్వాసను లోపల ఆపి, కుడిచేతి చూపుడు మరియు మధ్యమ వేళ్ళతో ఎడమ ముక్కుని కూడ మూసివేయాలి.

అనగా రెండు ముక్కులూ మూసివున్నట్లు. ఇది అంతః కుంభకం. బొటనవ్రేలు తీసి కుడిముక్కు నుండి శ్వాసను నెమ్మది, నెమ్మదిగా బయటకు వదలాలి. ఇది రేచకం. దీని తరువాత శ్వాసను బయటే ఆపివేయాలి. శ్వాస పీల్చకూడదు. దీనిని బాహ్య కుంభకం అంటారు. ఈ నాలుగు క్రియలతో ఒక ప్రాణాయామం పూర్తవుతుంది. ఈ క్రమం కఠినంగా వుంటే రెండు చేతులు ఒడిలో పెట్టుకొని రెండు ముక్కులతో శ్వాస తీసుకుంటూ పూరక, కుంభక, రేచక క్రమాన్ని ఈ క్రింది భావనతో చేయాలి.

శ్వాస పీల్చేటపుడు విశ్వవ్యాపితంగా వున్న ప్రాణశక్తిని మరియు శ్రేష్ఠమైన తత్వాలను శ్వాస ద్వారా పీల్చుకుంటున్నట్లు భావన చేయాలి. మట్టిలో పోసిన నీటిని అది తనలో ఎండబెట్టి ఎలా విలీనం చేసుకుంటుందో, అదేవిధంగా శరీరము, మనస్సు లోపలకి ప్రవేశించిన ప్రాణాయామ శ్వాసను, దాని సమస్త శ్రేష్ఠత్వాన్ని తనలో విలీనం చేసుకుంటున్నాయి. శ్వాస వదిలేటపుడు లోపల వున్న దుర్గుణాలన్నీ శ్వాసతోపాటు బయటకు వెళ్ళిపోతున్నట్లు భావన చేయాలి. దీని తరువాత కొంచెంసేపు శ్వాస పీల్చకుండా ఆపివేయాలి. బయటకు వెళ్ళిన దోష-దుర్గుణాలను శాశ్వతంగా బహిష్కరించినట్లు, అవి తిరిగి లోనికి ప్రవేశించకుండా ద్వారాలు బంధిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

మంత్రోచ్చారణ వేరేవారు చేస్తారు. యాజ్ఞికులు ప్రాణాయామ విధానాన్ని పూర్తిచేయాలి. ఈ ప్రాణాయామం మన శరీర బల, మనోబల మరియు ఆత్మబల వృద్ధికోసం ఉద్దేశింపబడినది. దోష-దుర్గుణాల నివారణకు అవే భావనలతో ప్రాణాయామం చెయ్యాలి.

ఓం భూః ఓం భువః ఓం స్వః ఓం మహః, ఓం జనః
ఓం తపః, ఓం సత్యమ్ | ఓం తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య
ధీమహి | ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ |
ఓం ఆపోజ్యోతిరసోఽమృతం, బ్రహ్మ భూర్భువః స్వః ఓం |

- తైత్తరీయ అరణ్యకం - 10.27

న్యాసః

ఎడమ చేతిలో జలం తీసుకుని, కుడిచేతి అయిదువేళ్ళు తడపాలి. మంత్రోచ్చారణతో సూచించిన అవయవాన్ని తడిపిన అయిదువేళ్ళతో ఎడమ నుండి కుడికి స్పృశిస్తూ వుండాలి. ప్రతిసారీ మరల వేళ్ళను తడుపుతూ వుండాలి - ఇదే న్యాస కార్యక్రమం. దీని ప్రయోజనం - శరీరంలోని అత్యంత మహిమగల అంగాలలో పవిత్ర భావన నింపడం, వాటి దివ్య చైతన్యాన్ని జాగృతం చేయడం. అనుష్ఠాన కాలంలో వాటి జాగృత దేవత్వంతో అన్ని కార్యాలూ పూర్తి చేయడం మరియు తదనంతరమే ఈ అవయవాలను, ఇంద్రియాలను శక్తివంతంగా, క్రమబద్ధంగా తయారుచేయడం.

మంత్రశక్తి ప్రభావంతో ఇంద్రియాలు - అంగాలలో దివ్య ప్రవృత్తుల స్థాపన జరుగుతున్నదని భావన చేయాలి. ఈశ్వరీయ చేతన మన ఆహ్వానం మీద అక్కడకు ప్రవేశించి వాటిని అశుభ కార్యాలకు ఉపయోగపడకుండా నిరోధించి, అవే శుభకార్యాలను చేసే శక్తిని ప్రసాదిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

ఓం వాఙ్మే ఆస్యేऽస్తు | (రెండు పెదవులను)
ఓం నసోర్మే ప్రాణోऽస్తు | (రెండు నాసికా రంధ్రములు)
ఓం అక్ష్ణోర్మే చక్షురస్తు | (రెండు నేత్రములు)
ఓం కర్ణయోర్మే శ్రోత్రమస్తు | (రెండు చెవులు)
ఓం బాహోర్మే బలమస్తు | (రెండు భుజాలు)
ఓం ఊర్వోర్మే ఓజోऽస్తు | (రెండు తొడలు)
ఓం అరిష్టాని మేऽఙ్గాని, తనూస్తన్వా మే సహ సన్తు |
(సమస్త శరీరాన్ని) - పా.గృ.సూ. 1.3.25

పృథ్వీపూజా

మనకు అన్నం, జలం, వస్త్రాలు, జ్ఞానం మరియు అనేక సౌకర్య సాధనాలను ఇచ్చే మాతృభూమి అన్నిటికంటే ఆరాధ్యయోగ్యమైనది. మన మనసులో తల్లిపట్ల ప్రగాఢమైన శ్రద్ధ ఎలా వుంటుందో, అదేవిధంగా మాతృభూమి పట్ల కూడా వుండాలి. మాతృఋణం నుండి విముక్తి పొందడానికి అవకాశాలను వెదుకుతూ వుండాలి. ఇలా భావన చేయాలి. ధర్తీమాత పూజ ద్వారా ఆమె పుత్రులమైన మాకు ఆమె దివ్య సంస్కారాలను ప్రసాదిస్తున్నది. తల్లి విశాలమైనది. ఔదార్యం కలది. మమ్ములను కూడ ప్రాంత, వర్గ మొదలయిన సంకీర్ణ, స్వార్థ భావాల నుండి తొలగించి విశాల భావనలు, సహనశీలత, ఉదారత లాంటి దివ్య సంస్కారాలను ప్రసాదించుచున్నది.

కుడిచేతిలో అక్షతలు, పుష్పాలు, జలం తీసుకొని, కుడిచేతిని ఎడమచేతిలో పెట్టుకొని మంత్రం చెప్పి, వాటిని పాత్రలో వదలాలి. ధర్తీమాతను స్పృశించి, నమస్కరించాలి.

ఓం పృథ్వి ! త్వయా ధృతా లోకా, దేవి ! త్వం విష్ణునా ధృతా |
త్వం చ ధారయ మాం దేవి! పవిత్రం కురు చాసనమ్ ||
- సంధ్యాప్రయోగం

సంకల్పం

ప్రతి మహిమాన్వితమైన కర్మకాండకు ముందు సంకల్పం చేయించే ఆచారం వున్నది. దానికి కారణం - మన లక్ష్యం, ఉద్దేశ్యం సునిశ్చితంగా వుండాలి. దానిని ప్రకటించాలి. శ్రేష్ఠ కార్యాలను అందరిముందు ప్రకటించి చేస్తారు. హీన కృత్యాలను రహస్యంగా చేస్తారు. సంకల్పం చేయడం వలన మనోబలం పెరుగుతుంది. మనసును నిరుత్సాహ పరిచే చెడు సంస్కారాలపై అంకుశం లాగా పని చేస్తుంది. స్థూల ఘోషణతో సత్పురుషుల, మంత్రాల ద్వారా ఘోషణతో సశక్తుల మార్గదర్శనం మరియు సహకారం లభిస్తుంది. సంకల్పంలో గోత్రాలు కూడా చెప్పాలి. గోత్రాలు ఋషి పరంపరానుగతంగా వచ్చినవి. మేము ఋషిపరంపరకు వారసులం. వారికి అనుగుణంగానే కార్యాలను నిర్వహించాలని అందరికీ తెలియజేయాలి. సంకల్పానికి ముందు మాసం, తిథి, వారం మొదలయినవన్నీ తెలుసుకుని వుండాలి. మధ్య ఆపి తెలుసుకోవడం బాగుండదు. ఇక్కడ ఇస్తున్న సంకల్పం ఏ కార్యాలలోనయినా చెప్పవచ్చు. అందుకోసం **పూజనపూర్వకం** ముందు జరగబోయే కార్యాన్ని అనగా గాయత్రీ యజ్ఞం, విద్యారంభ సంస్కారం, **చతుర్వింశతి** సహస్రాత్మక గాయత్రీ **మంత్రానుష్ఠానం** మొదలయినవి. నిర్వహించ వలసిన కార్యం పేరు **కర్మసంపాదనార్థం** తో కలిపి సంస్కృత పదాలను చదవాలి. అలాగే భిన్న కృత్యాలకు అనుగుణంగా సంకల్పం, **నామాహం** కు ముందు భిన్న భిన్న వాక్యాలు చెప్పి పూర్తి చేయాలి. సామూహిక పండుగలు, సాప్తాహిక యజ్ఞములలో సంకల్పం చెప్పకపోయినా ఫర్వాలేదు.

ఓం విష్ణుర్విష్ణుర్విష్ణుః శ్రీమద్భగవతో మహాపురుషస్య విష్ణోరాజ్ఞయా ప్రవర్తమానస్య, అద్య శ్రీబ్రాహ్మణో ద్వితీయే పరార్థే శ్రీశ్వేతవారాహకల్పే, వైవస్వతమన్వన్తరే, భూర్లోకే, జమ్బూద్వీపే,భారతవర్షే, భరతఖండే, ఆర్యావర్తైకదేశాన్తర్గతే, ... క్షేత్రే, మాసానాం మాసోత్తమే మాసే...... మాసే .... పక్షౌ..... తిథౌ..... వాసరే...గోత్రోత్పన్నః........ నామాహం సత్ప్రవృత్తి - సంవర్ధనాయ, దుష్ప్రవృత్తి - ఉన్మూలనాయ, లోకకల్యాణాయ, ఆత్మ కల్యాణాయ, వాతావరణ-పరిష్కారాయ, ఉజ్వల భవిష్య కామనాపూర్తయే చ ప్రబలపురుషార్థం కరిష్యే, అస్మై ప్రయోజనాయ చ కలశాది - ఆవాహిత దేవతా - పూజన పూర్వకమ్ .... కర్మ సంపాదనార్థం సంకల్పమ్ అహం కరిష్యే |

యజ్ఞోపవీత పరివర్తనమ్

యజ్ఞోపవీతాన్ని వ్రతబంధనం అని కూడా అంటారు. ఇది వ్రతశీల జీవన బాధ్యతలను బోధించే పుణ్యప్రతీక. ప్రత్యేక యజ్ఞ, సంస్కారాది కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేవారికి యజ్ఞోపవీతాన్ని మార్చాలి. నవరాత్రి అనుష్ఠానాలలో సంకల్ప సమయంలో యజ్ఞోపవీతం మార్చివుంటే పూర్ణాహుతిలో మరల మార్చనవసరం లేదు. వ్యక్తిగత సంస్కారాలలో ప్రముఖులు, పిల్లల సంరక్షకుల యజ్ఞోపవీతాన్ని మార్చాలి. ఒకవేళ యజ్ఞోపవీతం ధరించి వుండకపోతే కనీసం కార్యక్రమం కోసం ధారణ చేయించాలి.

యజ్ఞోపవీతాన్ని మార్చడానికి దానిని శుద్ధి చేయాలి. యజ్ఞోపవీత సంస్కారములాగే పంచదేవతలను ఆవాహన, స్థాపన చేసి ధారణ మంత్రంతో సాధకుడు స్వయంగా ధరించాలి. పాత యజ్ఞోపవీతాన్ని విసర్జన మంత్రంతో తలపైనుండి తీసివేయాలి. దానిని జలంలో విసర్జించడం గాని, భూమిలో పాతిపెట్టడంగాని చేయాలి.

యజ్ఞోపవీతమ్ ధారణమ్

క్రింది మంత్రంతో యజ్ఞోపవీత ధారణ చేయాలి.

ఓం యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం,
ప్రజాపతేర్యత్సహజం పురస్తాత్ |
ఆయుష్యమగ్ర్యం ప్రతిముఞ్చ శుభ్రం,
యజ్ఞోపవీతం బలమస్తు తేజః || - పార.గృ.సూ. 2.2

యజ్ఞోపవీత విసర్జనము

క్రింది మంత్రాన్ని పఠిస్తూ పాత యజ్ఞోపవీతాన్ని మెడపైనుండి తీసివేయాలి.

ఓం ఏతావద్దినపర్యన్తం, బ్రహ్మ త్వం ధారితం మయా |
జీర్ణత్వాత్తే పరిత్యాగో, గచ్ఛ సూత్ర యథా సుఖమ్ ||

|| చందన ధారణమ్ ||

మస్తిష్కాన్ని శాంతంగా, శీతలంగా, సుగంధితంగా వుంచుకునే అవసరాన్ని గుర్తుంచుకోవడానికి చందన ధారణ చేయాలి. మనకూ, ఇతరులకు కూడ ఆనందాన్నిచ్చే సద్భావనలు అంతఃకరణంలో నిండాలి.

ఏ మహాశక్తి చందనానికి శీతలత్వాన్ని - సుగంధాన్ని ఇచ్చిందో ఆ శక్తి కృపతోనే మనకు కూడ ఆ తత్వాలు లభిస్తున్నాయని, వాటి ఆధారంగా చందనం లాగే మనం కూడ ఈశ్వర సాన్నిధ్యానికి అధికారులమవుతున్నామని భావన చేయాలి.

ఈ భావనలతో యజ్ఞకర్తలతో సహ హాజరైన వారందరూ నుదుటిపై చందన ధారణ చేయాలి.

ఓం చందనస్య మహత్పుణ్యం, పవిత్రం పాపనాశనమ్ |
ఆపదాం హరతే నిత్యం, లక్ష్మీస్తిష్ఠతి సర్వదా ||

|| రక్షా సూత్రం ||

ఇది వరణ సూత్రం. ఆచార్యుని ప్రతినిధులు అందరికీ కట్టాలి. పురుషులు మరియు అవివాహిత కన్యలు కుడిచేతికి, మహిళలు ఎడమచేతికి కట్టుకోవాలి. రక్షాసూత్రం కట్టే చేతి పిడికిలి బిగించివుండాలి. రెండవ చేతిని తలవెనుక ఉంచుకోవాలి. ఈ పుణ్యకార్యం కోసం వ్రతశీల బాధ్యతను స్వీకరిస్తున్నట్లు భావన చేయాలి.

ఓం వ్రతేన దీక్షామాప్నోతి, దీక్ష యాఽఽప్నోతి దక్షిణాం |
దక్షిణా శ్రద్ధామాప్నోతి, శ్రద్ధయా సత్యమాప్యతే || 19.30

|| కలశపూజ ||

పూజాపీఠంపై కలశాన్ని వుంచుతాము. ఇది లోహంతో చేసి వుండాలి. (వెండి, రాగి, ఇత్తడి మొ.) కంఠానికి రక్షాసూత్రం కట్టాలి. పూలు అలంకరించాలి. జలంతో నింపిన కలశంపై కొబ్బరికాయ, జాకెట్‌ముక్క యధావిధిగా అలంకరించాలి.

ఈ కలశం విశ్వబ్రహ్మాండానికి, విరాట్ బ్రహ్మకు, భూపిండానికి (గ్లోబ్) ప్రతీక. దీనిని శాంతి మరియు సృజన సందేశవాహకంగా చెప్పవచ్చు. సమస్త దేవతలు కలశరూప పిండం లేదా బ్రహ్మాండంలో వ్యష్టిగాను, లేదా సమిష్టిగాను నిండి వుంటారు. వారంతా ఒక్కటే. ఒకే శక్తితో సంబంధం కలిగినవారు. ఒకే మాధ్యమంగా, ఒకేచోట సమస్త దేవతలను చూడడం కోసం కలశస్థాపన చేస్తాము. జలంలాగా శీతలత్వం, శాంతి మరియు దీపం లాంటి చురుకైన శ్రమశక్తి మనలో కలగలసిపోవాలనేదే దీపంతో కూడిన కలశ ఉద్దేశ్యం. దీపం యజ్ఞానికి, జలకలశం గాయత్రికి ప్రతీకలుగా భావించబడుతోంది. ఈ రెండూ భారతీయ సంస్కృతికి మాతా-పితలు. అందువలననే పూజ-ధర్మానుష్ఠానాలలో వీటిని స్థాపిస్తాము. పూజా మంత్రంతో పాటు కలశపూజ చేయాలి. ఎవరో ఒక ప్రతినిధి కలశపూజ చేయాలి. మిగిలినవారందరూ భావపూర్వకంగా చేతులు జోడించాలి.

ఓం తత్వాయామి బ్రహ్మణా వన్దమానః,
తదాశాస్తే యజమానో హవిర్భిః|
ఆహేడమానో వరుణేహ బోధ్యురుశ గ్వంగ్,
సమాన ऽ ఆయుః ప్రమోషీః | 18.49

ఓం మనోజూతిర్జుషతామాజ్యస్య,
బృహస్పతిర్యజ్ఞమిమం తనోత్వరిష్టం,
యజ్ఞ గ్వంగ్ సమిమం దధాతు |
విశ్వేదేవాసఇహ మాదయన్తామో३ మ్ప్రతిష్ఠ |

ఓం వరుణాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి|| - 2.13

గంధాక్షతం, పుష్పాణి, ధూపం, దీపం, నైవేద్యం
సమర్పయామి ||

ఓం కలశ్య దేవతాభ్యో నమః |

ఆ తరువాత ఈ క్రింది మంత్రాలతో చేతులు జోడించి కలశంలో ప్రతిష్ఠించిన దేవతలను ప్రార్థించాలి.

|| కలశ ప్రార్థన ||

ఓం కలశస్య ముఖే విష్ణుః, కంఠే రుద్రః సమాశ్రితః |
మూలే త్వస్య స్థితో బ్రహ్మా, మధ్యే మాతృగణాః స్మృతాః ||1||
కుక్షౌ తు సాగరాః సర్వే, సప్తద్వీపా వసుంధరా ।
ఋగ్వేదోऽథ యజుర్వేదః, సామవేదో హ్యథర్వణః ||2||
అంగైశ్చ సహితాః సర్వే, కలశన్తు సమాశ్రితాః |
అత్ర గాయత్రీ సావిత్రీ, శాన్తి - పుష్టికరీ సదా ||3||
త్వయి తిష్టన్తి భూతాని, త్వయి ప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః |
శివః స్వయం త్వమేవాసి, విష్ణుస్త్వం చ ప్రజాపతిః ||4||
ఆదిత్యా వసవో రుద్రా, విశ్వే దేవాః సపైతృకాః |
త్వయి తిష్ఠన్తి సర్వేऽపి, యతః కామఫలప్రదాః ||5||
త్వత్ప్రసాదాదిమం యజ్ఞం, కర్తుమీహే జలోద్భవ |
సాన్నిధ్యం కురుమే దేవ ! ప్రసన్నో భవ సర్వదా ||6||

దీప పూజ

కలశంతో పాటు దీపాన్ని కూడ పూజావేదికపై స్థాపిస్తాము. దీనిని సర్వవ్యాప్తమైన చైతన్యానికి ప్రతీకగా భావించి పూజ చేయాలి. చైతన్యం నుండే పదార్థం తయారైందని, పదార్థం నుండి చైతన్యం కాదని వైజ్ఞానికులు కూడ అంగీకరిస్తున్నారు. ఆ మహా చైతన్యం జ్యోతిస్వరూపం, పరమ ప్రకాశాల పూజను దీప మాధ్యమంగా చేయాలి.

ఓం అగ్నిర్జ్యోతిర్జ్యోతిరగ్నిః స్వాహా | సూర్యో జ్యోతిర్జ్యోతిఃసూర్యః స్వాహా | అగ్నిర్వర్చో జ్యోతిర్వర్చః స్వాహా| సూర్యో వర్చో జ్యోతిర్వర్చః స్వాహా | జ్యోతిః సూర్యః సూర్యో జ్యోతిః స్వాహా || 3.9

|| దేవావాహన ||

దేవశక్తులు – ఆదిశక్తి, పరబ్రహ్మల విభిన్న ధారలు. శరీరం ఒక్కటే. అందులో రక్త పరిభ్రమణ వ్యవస్థ, జీర్ణవ్యవస్థ, వాయు సంచార వ్యవస్థ, ఆలోచనా వ్యవస్థ మొదలయిన అనేక వ్యవస్థలున్నాయి. అవన్నీ స్వతంత్రమైనవి. ఒకదానికొకటి జతపరచబడి ఉన్నాయి. ఇదేవిధంగా సృష్టి సమతుల్య వ్యవస్థ కోసం విరాట్ శక్తికి చెందిన విభిన్న చైతన్యధారలు విభిన్న బాధ్యతలను నిర్వహిస్తాయి. ఈశ్వరేచ్ఛ, దివ్యప్రణాళికకు అనుగుణంగా ప్రతికార్యంలోను వాటి సహకారం అవసరమే కాక అది లభిస్తుంది కూడ. అందువలననే సత్కార్యాలలో దేవశక్తుల ఆవాహన – పూజా విధి విధానం మిళితమై వుంటుంది. సాధకుల ప్రయత్నానికి ఆ దివ్య శక్తుల సహకారం తోడుకావాలి. అందుకోసం శ్రద్ధా భావనలతో దేవపూజ చేయాలి.

హాజరైన వారందరూ పూజలో పాల్గొనవలసినదిగా నివేదించాలి. పూజాకృత్యం ఎవరో ఒక ప్రతినిధి మాత్రమే చేయాలి. కాని దేవతల ప్రసన్నత అందరి భావసంయోగంతోనే ప్రాప్తిస్తుంది. **భావేహి విద్యతే దేవాః తస్మాద్ భావో హి కారణమ్** అనుసారంగా భావ సంయోగంతోనే పూజలో శక్తి వస్తుంది. అందరి ధ్యానాన్ని ఆకర్షిస్తూ పూజా కార్యాన్ని నిర్వహించాలి. ప్రతి దేవశక్తి భావచిత్రణ తరువాత మంత్రం చెప్పాలి. మంత్రంతోపాటు పూజ చేయాలి. అందరూ భావపూర్వక ఆవాహన, ధ్యానం, నమస్కారం చెయ్యాలి.

ఇక్కడ ప్రతి మంత్రానికిముందు సంబంధిత దేవతాశక్తి స్వరూపం మరియు మహత్యం తెలియజేయబడింది. చివరలో ఆవాహన – స్థాపన నివేదించబడింది. పెద్ద యజ్ఞాలలో ఈ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించడం వలన వాతావరణం అత్యంత చురుకుగా, భావనాత్మకంగా తయారవుతుంది. సంక్షిప్త

కార్యక్రమాలలో, సంక్షిప్త హవన పద్ధతిలో కేవలం మంత్రాలు చెబుతూ సాగితే సరిపోతుంది. సమయం, పరిస్థితులకనుగుణంగా విస్తారంగా చెయ్యాలా, సంక్షిప్తంగా చెయ్యాలా అనేది వివేకంతో నిర్ణయించుకోవాలి.

గురువు - సాధకులకు మార్గదర్శనం మరియు సహకారాన్ని అందించే పరమాత్మ దివ్య చైతన్య అంశ.

ఓం గురుర్బ్రహ్మా, గురుర్విష్ణుః, గురురేవ మహేశ్వరః |
గురురేవ పరబ్రహ్మా, తస్మై శ్రీ గురవే నమః ||1||
అఖండమండలాకారం, వ్యాప్తం యేన చరాచరమ్ |
తత్పదం దర్శితం యేన, తస్మై శ్రీ గురవే నమః ||2||

- గు.గీ.43, 45

మాతృవత్ లాలయిత్రీ చ, పితృవత్ మార్గదర్శికా |
నమోఽస్తు గురుసత్తాయై, శ్రద్ధా-ప్రజ్ఞాయుతా చ యా ||3||

ఓం శ్రీ గురవే నమః | ఆవాహయామి,
స్థాపయామి,ధ్యాయామి ||

గాయత్రీ : వేదమాత, దేవమాత, విశ్వమాత - సద్ జ్ఞానము, సద్భావనల అధిష్ఠాత్రి సృష్టికి ఆదికారణమాతేశ్వరి.

ఓం ఆయాతు వరదే దేవి! త్ర్యక్షరే బ్రహ్మవాదిని |
గాయత్రిచ్ఛందసాం మాతః, బ్రహ్మయోనే నమోఽస్తుతే ||4|| స.ప్ర.

ఓం శ్రీ గాయత్ర్యై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి | తతో నమస్కారం కరోమి |

ఓం స్తుతా మయా వరదా వేదమాతా,
ప్రచోదయన్తాం పావమానీ ద్విజానామ్ |
ఆయుః ప్రాణం ప్రజాం పశుం,
కీర్తిం ద్రవిణం బ్రహ్మ వర్చసమ్ |
మహ్యం దత్త్వా వ్రజత బ్రహ్మలోకమ్ | - అథర్వ. 19.71.1

★ **గణేష్** - వివేకానికి ప్రతీక, విఘ్న వినాశకుడు, ప్రథమ పూజ్యుడు

ఓం అభిప్సితార్ధసిధ్యర్థం, పూజితో యః సురాసురైః |
సర్వవిఘ్నహరస్తస్మై, గణాధిపతయే నమః ||5||

ఓం శ్రీ గణేశాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **గౌరీ** - శ్రద్ధ, నిర్వికారం, పవిత్రతలకు ప్రతీక - మాతృశక్తి

ఓం సర్వమంగళమాంగల్యే, శివే సర్వార్ధసాధికే |
శరణ్యే త్ర్యంబకే గౌరీ, నారాయణి ! నమోఽస్తుతే ||6||
ఓం శ్రీ గౌర్యై నమః ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **హరి** - హృదయంలో సత్‌ప్రేరణలను మేలుకొలిపే కరుణానిధి

ఓం శుక్లాంబరధరం దేవం, శశివర్ణం చతుర్భుజం |
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్, సర్వవిఘ్నోపశాంతయే ||7||
సర్వదా సర్వకార్యేషు, నాస్తి తేషామమంగళమ్ |
యేషాం హృదిస్థో భగవాన్, మంగళాయతనో హరిః ||8||
ఓం శ్రీ హరయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధాయామి ||

★ **సప్త దేవతలు** - సప్తలోకాలు మరియు సప్త ద్వీపా వసుంధర లలో సమతుల్యత ఏర్పాటు చేసే ఏడు మహాశక్తుల యుగ్మం.

ఓం వినాయకం గురుం భానుం, బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరాన్ |
సరస్వతీం ప్రణౌమ్యాదౌ, శాంతి కార్యార్థసిద్ధయే ||9||
ఓం శ్రీ సప్తదేవతాభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **పుండరీకాక్షుడు** - కమలం లాంటి నిర్వికారుడు, నిర్దోష భావనలు మరియు అంతర్ దృష్టిని ప్రసాదించే భక్తవత్సలుడు.

ఓం మంగళం భగవాన్ విష్ణుః, మంగళం గరుడధ్వజః |
మంగళం పుండరీకాక్షో, మంగళాయతనో హరిః ||10||
ఓం శ్రీ పుండరీకాక్షాయ నమః |
ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **బ్రహ్మా - సృష్టికర్త, నిర్మాణశక్తికి ఆది ధార**

ఓం త్వం వై చతుర్ముఖో బ్రహ్మా, సత్యలోక పితామహః |
ఆగచ్ఛ మండలే చాస్మిన్, మమ సర్వార్థసిద్ధయే ||1||.
ఓం శ్రీ బ్రహ్మణే నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ **విష్ణుః -** పాలన చేసేవాడు, సాధనాలను సార్థకం చేసే ప్రభువు.

ఓం శాంతాకారం భుజగశయనం, పద్మనాభం సురేశం |
విశ్వాధారం గగనసదృశం, మేఘవర్ణం శుభాంగమ్ |
లక్ష్మీకాంతం కమలనయనం,యోగిభిర్ధ్యానగమ్యం,
వందే విష్ణుంభవ భయహరం, సర్వలోకైకనాథమ్ ||12||
ఓం శ్రీ విష్ణవే నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **శివుడు -** పరివర్తన, అనుశాసనాల సూత్రధారుడు, కల్యాణదాత
ఓం వందే దేవముమాపతిం సురగురుం, వన్దే జగత్కారణమ్,
వన్దే పన్నగభూషణమ్ మృగధరం, వన్దే పశూనాంపతిమ్ ।
వన్దే సూర్యశశాంకవహ్నినయనం, వన్దే ముకుందప్రియమ్,
వన్దే భక్తజనాశ్రయం చ వరదం, వన్దే శివం శంకరమ్ ||13||
ఓం శ్రీ శంకరాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ **త్ర్యంబకుడు** - మృత్యు - బంధనాల ముక్తి ప్రదాత

ఓం త్ర్యంబకం యాజామహే, సుగంధిం పుష్టివర్ధనమ్ |
ఉర్వారుకమివ బంధనాన్, మృత్యోర్ముక్షీయ మాऽమృతాత్||14||
ఓం శ్రీ త్ర్యంబకాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి ||

★ **దుర్గా** - సంఘటన, సహకారం, సత్సాహసం మొదలయిన వాటి అధిష్ఠాన మాతృశక్తి.

ఓం దుర్గే స్మృతా హరసి భీతిమశేషజంతోః,
స్వస్థైః స్మృతా మతిమతీవ శుభాం దదాసి |
దారిద్ర్య దుఃఖభయహారిణి కా త్వదన్యా,
సర్వోపకార కరణాయ సదార్ద్రచిత్తా ||15||
ఓం శ్రీ దుర్గాయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి |

★ **సరస్వతి** - అజ్ఞాన - నీరసాన్ని తొలగించే, జ్ఞానకళల దేవి మాతా

ఓం శుక్లాం బ్రహ్మవిచారసారపరమామ్,
ఆద్యాం జగత్వ్యాపినీం, వీణాపుస్తకధారిణీమభయదాం,
జాడ్యాన్ధకారాపహామ్ | హస్తే స్ఫాటిక మాలికాం విదధతీం,
పద్మాసనే సంస్థితామ్, వన్దే తాం పరమేశ్వరీం భగవతీం,
బుద్ధిప్రదాం శారాదామ్ ||16||
ఓం శ్రీ సరస్వత్యై నమః | ఆవాహయామి,
స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **లక్ష్మీ** - సాధనాలు, ధనవైభవాల అధిష్ఠాత్రి - మాత

ఓం ఆర్ద్రాం యః కరిణీం యష్టిం, సువర్ణాం
హేమమాలినీమ్। సూర్యాం హిరణ్మయీాం లక్ష్మీం,
జాతవేదో మऽ ఆవహ ||7||

ఓం శ్రీ లక్ష్మ్యై నమః ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ॥

★ **కాళీ** - అకల్యాణకార ప్రవృత్తులను సంహరించే సమర్థచేతన

ఓం కాళికాం తు కళాతీతాం, కల్యాణహృదయాం శివామ్ |
కల్యాణజననీం నిత్యం, కల్యాణీం పూజయామ్యహమ్ ||18||
ఓం శ్రీ కాళికాయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **గంగా** - అపవిత్ర మరియు పాప ప్రవృత్తులను హరించి, శమింపజేసే దివ్యధార

ఓం విష్ణుపాదాబ్జసమ్భూతే, గంగే త్రిపథగామిని |
ధర్మద్రవేతి విఖ్యాతే, పాపం మే హర జాహ్నవి ||19||
ఓం శ్రీ గంగాయై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **తీర్థాలు** - మానవ అంతఃకరణలో సత్ప్రవృత్తులకు, సత్కామనలకు బీజారోపణ చేసి వికసింపజేసే సమర్థ దివ్య ప్రవాహం

ఓం పుష్కరాదీని తీర్థాని, గంగాద్యాః సరితస్తథా |
ఆగచ్ఛన్తు పవిత్రాణి, పూజాకాలే సదా మమ ||20||
ఓం శ్రీ సర్వ తీర్థేభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **నవగ్రహాలు** - విశ్వ జడ-చేతన ప్రకృతిలో సూత్రబద్ధతను ప్రసాదించే శక్తులకు ప్రతీకలు

ఓం బ్రహ్మామురారిస్త్రిపురాన్తకారీ, భానుః శశీభూమిసుతో బుధశ్చ |
గురుశ్చ శుక్రః శనిరాహుకేతవః, సర్వేగ్రహాః శాన్తికరా భవన్తు||21||
ఓం శ్రీ నవగ్రహేభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **షోడశమాతృకలు** - అతరంగంలోను, అంతరిక్షంలోను నివసించే 16 కల్యాణకారక శక్తులయుగ్మం-

ఓం గౌరీ పద్మా శచీ మేధా, సావిత్రీ విజయా జయా |
దేవసేనా స్వధా స్వాహా, మాతరో లోకమాతరః ||22||
ధృతిః పుష్టిస్తథా తుష్టిః, ఆత్మనః కులదేవతా |
గణేశేనాధికా హ్యేతా, వృద్ధౌ పుజ్యాశ్చ షోడశ ||23||
ఓం శ్రీ షోడశ మాతృకాభ్యో నమః | ఆవాహయామి,
స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **సప్తమాతృకలు** - మంగళకార్యాలలో తల్లిలాగా సంరక్షణనిచ్చే ఏడు మహాశక్తులు.

ఓం కీర్తిర్లలక్ష్మీర్ధృతిర్మేధా, సిద్ధిః ప్రజ్ఞా సరస్వతీ |
మాంగల్యేషు ప్రపూజ్యాశ్చ, సప్తైతా దివ్యమాతరః ||24||
ఓం శ్రీ సప్తమాతృకాభ్యో నమః | ఆవాహయామి,
స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||

★ **వాస్తుదేవుడు - వస్తువులలో సన్నిహితంగా వుండే చేతనాశక్తి**

ఓం నాగపృష్టసమారూఢం, శూలహస్తం మహాబలమ్ |
పాతాళనాయకం దేవం, వాస్తుదేవం నమామ్యహం ||25||
ఓం శ్రీ వాస్తుదేవాయ నమః | ఆవాహయామి,
స్థాపయామి, ధ్యాయామి||

★ **క్షేత్రపాలుడు - విభిన్న క్షేత్రాలలో దేవత్వాన్ని సంచరింపజేసే సూక్ష్మశక్తి**

ఓం క్షేత్రపాలాన్నమస్యామి, సర్వారిష్టనివారకాన్ |
అస్య యాగస్య సిద్ధ్యర్థం, పూజయారాధితాన్ మయా ||26||
ఓం శ్రీ క్షేత్రపాలాయ నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
ధ్యాయామి||

|| సర్వదేవ నమస్కారం ||

దేవతల ఆవాహనం తరువాత సర్వదేవతలకు నమస్కారం చెయ్యాలి. దేవశక్తుల సన్మానం, వారిపట్ల శ్రద్ధను ప్రకటించడమే కాక మనసు, కోరికలు దేవత్వం వైపే వుండాలనేది నమస్కార వుద్దేశ్యం. మన మనసులో అనర్థకారకమైన ఆసురీ ప్రవృత్తుల పట్ల కూడ తలవంచవలసి వస్తుంది. వాటిని నాశనం చేసి మరల కల్యాణప్రదమైన దేవత్వం వైపు తులతూగే అభిరుచిని ఉత్పన్నం చేసుకోవడం కూడ ఒక ప్రయత్నమే. ఈ భావనలతో దేవ నమస్కారం చేయాలి.

నమస్కారంలో ఆరు దేవ దంపతులకు మరియు విశేష సామాజిక కర్తవ్యాలను నిర్వహించే దేవతత్వాల గౌరవం, అభినందన, అభివందనం చేస్తూ మానవత్వం పట్ల నమన - వందనాల ప్రక్రియను పూర్తిచేయాలి.

(1) వివేకానికి గణేషుడు మరియు ఆయన పత్నులు సిద్ధి-బుద్ధి (2) సమృద్ధి, వైభవాలకు లక్ష్మీనారాయణులు (3) వ్యవస్థ మరియు నియంత్రణకు ఉమామహేశ్వరులు (4) వాక్కు మరియు భావనలకు వాణి-హిరణ్యగర్భులు (5) కళ మరియు ఉల్లాసాలకు శచీ-పురంధరులు (6) జన్మనిచ్చి పోషించే దేవ ప్రతిమలను మాతా-పితలు అంటారు. ఈ ఏడు జంటల పట్ల కృతజ్ఞతను ప్రకటించి, వారి ఉపయోగాన్ని, అవసరాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి నమన-వందనం చేయాలి. (7) కులదేవత - మన వంశంలో ఉత్పన్నమైన మహా మానవులు (8) జీవన లక్ష్యాన్ని సరళం చేసే - ఇష్టదేవత (9) శాసన - సంచాలనకు - గ్రామదేవత (10) స్థాన దేవతలు - పంచాయతీ, సమాజ సేవకులు (11) వాస్తు దేవతలు - శిల్పి కళాకారులు, వైజ్ఞానికులు (12) ప్రతి లోకమంగళ కార్యంలోను నిరంతర పరమార్థ పరాయణులు - సర్వదేవతలు (13) ఆదర్శ చరిత్ర, సద్జ్ఞానము, సాధనారతులు - బ్రాహ్మణులు (14) ప్రేరణలు మరియు ప్రకాశాన్నిచ్చే స్థానాలు మరియు వ్యక్తులు (15) మానవత్వ దివ్యచేతన గాయత్రీ - ఇవన్నీ దేవతత్వాలు.

ఓం సిద్ధి బుద్ధి సహితాయ శ్రీ మన్మహాగణాధి పతయే నమః |
ఓం లక్ష్మీ నారాయణాభ్యాం నమః |
ఓం ఉమామహేశ్వరాభ్యాం నమః |
ఓం వాణీ హిరణ్యగర్భాభ్యాం నమః |
ఓం శచీపురందరాభ్యాం నమః |
ఓం మాతాపితృచరణ కమలేభ్యో నమః |
ఓం కులదేవతాభ్యో నమః |
ఓం ఇష్టదేవతాభ్యోనమః |
ఓం స్థాన దేవతాభ్యో నమః |
ఓం వాస్తు దేవతాభ్యో నమః |
ఓం సర్వేభ్యో దేవేభ్యో నమః |
ఓం సర్వేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో నమః |
ఓం సర్వేభ్యస్తీర్థేభ్యో నమః |
ఓం ఏతత్కర్మ ప్రధాన శ్రీ గాయత్రీ దేవ్యై నమః |
ఓం పుణ్యం పుణ్యాహం దీర్ఘమాయురస్తు |

|| షోడశోపచార పూజ ||

దేవశక్తులు మరియు అతిథుల పూజా - సత్కారాలకు భారతీయ సంస్కృతిలో 16 ఉపచారాలు వాడుకలో ఉన్నాయి. మన స్థితిని, అతిథి స్థాయిని బట్టి స్వాగత ఉపచారాల నిర్ధారణ జరుగుతుంది. దేవపూజలో రెండు విషయాలు గుర్తుంచుకోవాలి. దేవతలకు పదార్థాలతో అవసరం లేదు. అందుకని ఆ విషయంలో ఉపేక్ష - నిర్లక్ష్యం పనికిరాదు. ఎవరయినా సంపన్నులు లేదా గౌరవనీయ వ్యక్తులు మన ఇంటికి వస్తే వారికేం తక్కువ? అని చెప్పి కావలసిన వస్తువులను అందజేయడంలో ఉపేక్షించం కదా? అలాంటి జాగ్రత్తే ఇక్కడ కూడా పాటించాలి.

దేవతలకు పదార్థాల ఆకలి వుండదు. పదార్థాల సమర్పణ ద్వారా వ్యక్తీకరించే శ్రద్ధే వారిని సంతుష్టులను చేస్తుంది. ఈ విషయాన్ని దృష్టిలో

వుంచుకొని మంచి పదార్థాలను ఇచ్చి దేవతల మీద కృతఘ్నతా భావం రాకుండా చూసుకోవాలి. శ్రద్ధ – సమర్పణలే ప్రాముఖ్యంగా భావించాలి. ఏవైనా పదార్థాల వెలితి వుంటే భావనాత్మకంగా వాటిని భర్తీ చేయాలి.

పూజా సమయంలో ఒక ప్రతినిధి పూజ చేయాలి. మిగిలినవారందరూ భావనా పూర్వకంగా కార్యక్రమాన్ని శక్తివంతం చేయాలి. పూజాస్థలం వద్ద ఉపచార క్రమాన్ని సరియైన రీతిలో చేయించడానికి ఒక స్వయంసేవకుడు వుండాలి. ఒక మంత్రం చెప్పి సంబంధిత వస్తువు సమర్పించడానికి సమయం ఇచ్చి రెండవ మంత్రం చెప్పాలి.

ఓం సర్వేభ్యో దేవేభ్యో నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి ||1||
ఆసనం సమర్పయామి ||2|| పాద్యం సమర్పయామి ||3||
అర్ఘ్యం సమర్పయామి||4|| ఆచమనమ్ సమర్పయామి||5||
స్నానమ్ సమర్పయామి ||6|| వస్త్రమ్ సమర్పయామి ||7||
యజ్ఞోపవీతమ్ సమర్పయామి||8||గంధం విలేపయామి ||9||
అక్షతాన్ సమర్పయామి||10|| పుష్పాణి సమర్పయామి ||11||
ధూపమ్ ఆఘ్రాపయామి ||12|| దీపం దర్శయామి ||13||
నైవేద్యం నివేదయామి ||14|| తాంబూలపూగీఫలాని
సమర్పయామి ||15|| దక్షిణాం సమర్పయామి ||16||
సర్వాభావే అక్షతాన్ సమర్పయామి ||17||
తతో నమస్కారం కరోమి-
ఓం నమోఽస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే, సహస్రపాదాక్షి
- శిరోరుబాహవే | సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే,
సహస్రకోటీయుగధారిణే నమః ||

★★★

స్వస్తివాచనమ్

స్వస్తి అంటే కల్యాణకారమైన, హితకారకమైన మరియు వాచనం అంటే ఘోషణ అనే అర్థంలో వాడుతారు. వాణి, ఉపకరణాల ద్వారా స్థూల జగత్తులో ఘోషణ (ప్రకటన) జరుగుతుంది. మంత్రాల మాధ్యమంగా సూక్ష్మ జగత్తులోకి మన భావనల ప్రవాహాన్ని పంపుతాము. సాత్విక శక్తులు మన విశ్వసనీయమైన కల్యాణకారక భావాల ప్రామాణికతను పొంది వాటి అనుగ్రహానికి అనుకూలంగా వాతావరణాన్ని ఉత్పన్నం చేయుగాక! ఈ భావన చేయాలి. అనుకూలతలు రెండు రకాలు : (1) అవాంఛనీయత నుండి రక్షణ, (2) వాంఛనీయతా యోగం. ఈ అధికారాన్ని కూడ దేవశక్తులకు వదలివేస్తూ స్వస్తివాచనం చేయాలి.

ఓం గణానాం త్వా గణపతి గ్వంగ్ హవామహే, ప్రియాణాం త్వా ప్రియపతి గ్వంగ్ హవామహే, నిధీనాం త్వా నిధిపతి గ్వంగ్ హవామహే, వసోమమ | ఆహమజాని గర్భధమా త్వమజాసి గర్భధమ్ || - 23.19

ఓం స్వస్తి న ఽఇంద్రో వృద్ధ శ్రవాః, స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః| స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో ఽఅరిష్టనేమిః, స్విస్తి నో బృహస్పతిర్దధాతు | - 25.19

ఓం పయః పృథివ్యాం పయ ఽఓషధీషు, పయో దివ్యన్తరిక్షే పయోధాః |పయస్వతీః ప్రదిశః సన్తు మహ్యామ్ || - 18.36

ఓం విష్ణో రరాట్మసి విష్ణోః, శ్నప్త్రే స్థో విష్ణోః, స్యూరసి విష్ణోర్ధ్రువో ఽసి వైష్ణవమసి విష్ణవే త్వా || - 5.21

ఓం అగ్నిర్దేవతా వాతో దేవతా, సూర్యో దేవతా చన్ద్రమా దేవతా, వసవో దేవతా రుద్రా దేవతా, ఽఽదిత్యా దేవతా మరుతో దేవతా, విశ్వేదేవా దేవతా, బృహస్పతిర్దేవతేన్ద్రో దేవతా, వరుణో దేవతా || - 14.20

ఓం ద్యౌః శాన్తిరన్తరిక్ష గ్వంగ్ శాంతిః, పృథివీ శాన్తిరాపః, శాన్తిరోషధయః శాన్తిః | వనస్పతయః శాన్తిర్విశ్వేదేవాః, శాన్తిర్బ్రహ్మ శాంతిః, సర్వ గ్వంగ్ శాం తిః, శాన్తి రేవ శాన్తిః, సా మా శాంతిరేధి | - 36.17

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరాసువ | యద్భద్రం తన్నఽఆసువ |

ఓం శాన్తిః, శాన్తిః, శాన్తిః | సర్వారిష్ట సుశాన్తిర్భవతు||- 30.3

రక్షా విధానమ్

ఉత్కృష్ట పరిస్థితులను స్థాపన చేసి శుభకార్యాలను చేయవలసిన అవసరం వున్నచోట దుష్టుల దుష్ప్రవృత్తులతో కూడ జాగ్రత్తగా పోరాడాలి. బలహీనమవ్వడమే గాక తమతో సమానమైన వారినే సజ్జనులుగా భావించడం వలన మరియు క్షమ, ఉదారతల పేరుతో అవినీతితో పోరాడే సాహసాన్ని, పరాక్రమాన్ని కూడ పోగొట్టుకుంటారు. దీనితో అనాచార తత్వాలు లాభపడతాయి. యజ్ఞం లాంటి సత్కర్మల అభివృద్ధితో అసురత్వం కనీసం నిలదొక్కుకోలేని చురుకైన వాతావరణం ఏర్పడుతుంది. ఈ అనుమానంతోనే అసుర ప్రవృత్తులు గల వ్యక్తులు శుభకార్యాలు విజయవంతం కాకుండా కుట్రలు పన్నుతుంటారు.

ఈ పరిస్థితులతో కూడ ధర్మపరాయణులైన వ్యక్తులకు పరిచయం వుండాలి. సంయమనం, ఉదారం, సత్యం, న్యాయం లాంటి ఆదర్శాలను స్వయంగా పాటించడంతో పాటు దుష్టత్వాన్ని నశింపజేసే వ్యక్తిగత మరియు సామూహిక శక్తులను ఏకం చేయాలి. ఈ సామర్థ్యం మరియు జాగ్రత్తల పేరే రక్షావిధానం. దశదిశలలోను విఘ్నకారులు వుండవచ్చు. వాటిని గమనిస్తూ దెబ్బతీయడానికి అన్ని దిశలలో మంత్రపూరిత అక్షతలను చల్లడం జరుగుతుంది. ఆ దుష్టశక్తులతో పోరాడే శక్తిని ప్రసాదించమని భగవంతుని యాచించే ప్రక్రియ కూడ ఇందులో కలసివుంది. ఎడమచేతిలో అక్షతలు పోసుకొని, ఏ దిశ యొక్క

రక్షామంత్రం చెప్పబడుతుందో ఆ దిక్కులో అక్షతలు చల్లాలి.

ఓం పూర్వే రక్షతు వారాహః, ఆగ్నేయ్యాం గరుడ ధ్వజః |
దక్షిణే పద్మనాభస్తు, నైఋత్యాం మధుసూదనః ||1||
పశ్చిమే చైవ గోవిన్దో, వాయవ్యాం తు జనార్దనః |
ఉత్తరే శ్రీపతీ రక్షేద్, ఐశాన్యాం హి మహేశ్వరః ||2||
ఊర్ధ్వం రక్షతు ధాతా వో, హ్యధోఽనన్తశ్చ రక్షతు |
అనుక్తమపి యత్ స్థానం, రక్షత్వీశో మమాద్రి ధృక్ ||3||
అప సర్పన్తు తే భూతా, యే భూతా భూమిసంస్థితాః |
యే భూతా విఘ్నకర్తారః, తే గచ్ఛన్తు శివాజ్ఞయా ||4||
అపక్రామన్తు భూతాని, పిశాచాః సర్వతో దిశమ్ |
సర్వేషామవిరోధేన, యజ్ఞకర్మ సమారభే ||5||

అభిషేకం

శిక్షణ – ప్రేరణ:

శిశువు అనేక యోనులలో పరిభ్రమిస్తూ మానవ శరీరంలోకి వచ్చాడు. కనుక వాని మనసు మీద పాశవిక సంస్కారాల ఛాయ స్వాభావికంగా వుంటుంది. దానిని తొలగించడం అవసరం. పశు ప్రవృత్తి కలిగివుంటే మానవ శరీర విశేషం ఏముంటుంది? ఎవరి అంతఃకరణలో మానవీయ ఆదర్శ భావనలు వుంటాయో వారినే స్వచ్ఛమైన మనుష్యులుగా చెప్పవచ్చు. ఇంద్రియ పరాయణత, స్వార్థపరత్వం, భవిష్యత్తు గురించి ఆలోచించకపోవడం, అసంయమనం మొదలైన దోషాలను ప్రవృత్తులు అంటారు. ఇవి ఎక్కువగా వున్నవారిని నరపశువులులు అంటారు. క్రొత్తగా జన్మించిన శిశువు నరపశువు కాకూడదు. వాని చిరసంచిత కుసంస్కారాలను దూరం చేయవలసిందే. అందుకోసం సంస్కార మండపంలోకి ప్రవేశించడం తోటే బాలకుని అభిషేకించడం జరుగుతుంది.

క్రియ-భావన :

అభిసించనం కోసం తయారుచేసిన కలశంలో ముఖ్యకలశ జలాన్ని లేదా గంగాజలాన్ని కలపాలి. మంత్రంతో పాటు బాలకుని, సంస్కారం చేయించే వారిపై మరియు ఉపకరణాల మీద కలశజలం చల్లాలి.

ఈశ్వర ప్రదత్తమైన లాభాన్ని పొందడానికి శిశురూపంలో అవతరించిన జీవాత్మకు అభినందనలు తెలపాలి. ఈశ్వరీయ ప్రణాళికకు అనురూపమైన శిశువులో బాధ్యతలను నిర్వర్తించే శక్తి ఉదయించడం కోసం శ్రేష్ఠ సంస్కారాలు మరియు సశక్తుల ప్రవాహంతో, వానిపై అనుదాన వృష్టి జరుగుతున్నది. ఇక్కడ వున్న వారందరూ తమ సంఘటిత భావాలతో ఈ ప్రక్రియను అత్యధిక ప్రాణవంతం చేస్తున్నారు అని భావించాలి.

ఓం ఆపో హిష్ఠా మయోభువః, తా నఽఊర్జే దధాతన, మహే రణాయ చక్షసే | ఓం యో వః శివతమో రసః, తస్య భాజయతే హ నః | ఉశతీరివ మాతరః । ఓం తస్మాఽఅరంగమామవో, యస్య క్షయాయ జిన్వథ | ఆపో జన యథా చ నః || - 36.14 - 16

మేఖలా బంధనం

శిక్షణ-ప్రేరణ :

సంస్కారం కోసం తయారుచేసిన మొలత్రాడు శిశువు నడుముకు కట్టాలి. దేనికైనా సంసిద్ధంగా వుండడానికి ప్రతీకగా కూడా దీనిని చెప్పవచ్చు. శారీరక అవసరాల దృష్ట్యా దీని ఉపయోగం ఏమీ లేకపోయినా భావనాత్మక దృష్టిలో చురుకుదనానికి, సమర్థతకు, సన్నద్ధతకు, కర్తవ్య పరాయణతకు, స్ఫూర్తికి, కర్తవ్య పాలనకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తుంది. ఈ గుణాలు మనిషికి ప్రారంభిక గుణాలు. ఈ గుణాలు లోపిస్తే వాడు కాలయాపనలో, దీన-హీన స్థితిలో పడి అస్తవ్యస్త జీవితాన్ని జీవిస్తాడు. సోమరులు మరియు ప్రమాదకరమైన వ్యక్తులు తమ ప్రతిభను, శక్తిని దురుపయోగం చేసుకుంటూ వుంటారు. మెతక, నిస్సార స్వభావం మనిషిని ఒకచోట నిలకడగా వుండనివ్వదు. వారి పనులన్నీ

అస్పష్టంగా, అసంపూర్ణంగా, అస్తవ్యస్తంగా వుంటాయి. ఫలితంగా సత్పరిణామాలు ఆశాజనకంగా వుండవు.

ఈ దోషాల బీజాంకురం శిశువులో పడకూడదు. ఈ విషయాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని జాగరూకత మరియు సామర్ధ్యానికి ప్రాతినిధ్యం వహించడం కోసం నామకరణ సంస్కారంలో యీ మొలత్రాడు కట్టడం జరుగుతుంది. సంరక్షకులు ఈ మొలత్రాడును చూసినప్పుడల్లా పిల్లవాడిని సోమరితనం, నిర్లక్ష్యం, దోష-దుర్గుణాలకు దూరంగా వుంచడం కోసం ప్రాణాన్నైనా పణంగా పెట్టి ప్రయత్నిస్తాం అని స్మరించుకోవాలి. పిల్లవాడు పెద్దవాడయ్యే కొలది వాడి స్వభావంలో చురుకుదనం, శ్రమశీలత మరియు కార్యాలలో మానసికంగా లగ్నమయ్యే గుణాలు పెరుగుతూ వుండాలి. ఈ సంబంధంగా హాని లేదా ప్రయోజనం ఎదురవ్వవచ్చు. వాటిని కూడ సమయా సమయాలలో వివరిస్తూ, నేర్పిస్తూ తెలియజేస్తూ వుండాలి.

క్రియ-భావన :

మంత్రంతో పాటు శిశువు తండ్రి మొలత్రాడును శిశువు నడుముకు కట్టాలి. ఈ సంస్కారిత సూత్రంతో పాటు బాలకునిలో సమర్థత, జాగరూకత, సంయమనం లాంటి సత్ప్రవృత్తులు స్థాపించబడుతున్నాయని భావించాలి.

ఓం ఇయం దురుక్తం పరిబాధ మానా, వర్ణం పవిత్రం
పునతీమ ऽ ఆగాత్ । ప్రాణాపానాభ్యాం బలమాదధానా,
స్వసాదేవీ సుభగా మేఖలేయమ్ । - పార.గృ.సూ. 2.2.8

మధుప్రాశన

శిక్షణ-ప్రేరణ :

ఇందులో బాలకునిచే నిర్ధారిత ఉపకరణంతో తేనెను నాకించడం జరుగుతుంది. తేనెను నాకించడంలో మధుర భాషణల శిక్షణ నిబిడీకృతమై వుంటుంది. సజ్జనులను గుర్తించడం యితరుల వాణి ద్వారా జరుగుతుంది. మధురము, నమ్రత, ప్రేమ, సభ్యతలతో నిండిన వాక్కు వినడంతోనే వినయాన్ని

గుర్తించవచ్చు. ఈ గుణం ఆధారంగానే ఇతరుల స్నేహం, సద్భావము మరియు సహకారం ప్రాప్తిస్తుంది. మధుర భాషణలే వశీకరణ మంత్రం. రంగు, రూపం ఒకటే అయినా కోయిలను ప్రశంసించడం, కాకులను నిందించడం వాటి వాణిలో ఉన్న అంతరమే కారణం. వెండి, తెలుపు శుభ్రంగా వుంటాయి. ఇవి పవిత్రతకు, నిర్వికారానికి ప్రతీకలు. పవిత్రత, నిర్వికారంగా వున్న వాణి మధురంగా వుంటుంది. స్వార్థపరులు, ధూర్తుల లాగా వుండదు. అందువలననే తెలుపును ప్రతీకగా వాడడం జరుగుతుంది.

క్రియ-భావన :

మంత్రోచ్ఛారణతో పాటు కొంచెం తేనెను నిర్ధారిత ఉపరకరణంతో బాలకుని నాలుకకు రాయాలి. కుటుంబంలోని వృద్ధులు, పూజ్యులైన వారి చేత లేదా హాజరైనవారిలో చరిత్ర, నిష్ఠ కలిగిన పూజ్యుల చేత ఈ కార్యం నిర్వహించవచ్చు. అక్కడ హాజరైన వారందరి భావ సంయోగంతో బాలకుని నాలుకపై శుభమైన, ప్రియమైన, హితకరమైన, కళ్యాణకారకమైన వాక్కు స్థాపించబడుతున్నది అని భావించాలి.

ఓం ప్రతే దదామి మధునో ఘృతస్య, వేదం సవిత్రా
ప్రసూతం మఘోనామ్ | ఆయుష్మాన్ గుప్తో దేవతాభిః,
శతం జీవ శరదో లోకే అస్మిన్ | ఆ శ్వ. గృ. సూ. 1.15.1

సూర్యనమస్కారం

శిక్షణ-ప్రేరణ :

సూర్యుడు గతిశీలతకు, తేజస్సు, ప్రకాశం మరియు ఉష్ణానికి ప్రతీక. సూర్య కిరణాలు యీ విశ్వంలో జీవన సంచారం చేస్తాయి. బాలకునిలో కూడ ఈ గుణాలు వికసించాలి. సూర్యుడు నిరంతరం తిరుగుతూనే ఉంటాడు. అతనికి విశ్రాంతి అవసరం లేదు. తన కర్తవ్యం నుండి ఒక్క క్షణం కూడా విముఖుడు కాడు. హడావిడి, తొందరపాటు ప్రదర్శించడు. ఏ కర్తవ్యాన్నయితే

నిర్ధారించుకున్నాడో దాని మీద ధృఢంగా, సక్రమంగా నిర్వర్తిస్తుంటాడు. మనిషి క్రియా పద్ధతి కూడ ఇలాగే వుండాలి. ఎన్నుకున్న మార్గంలోను, కార్యక్రమంలోను సోమరితనంగా వ్యవహరించకూడదు. భయపడి పిరికితనంతో హడావిడి, తొందరపాటు ప్రదర్శించకూడదు. ధైర్యం, స్థిరత్వం, ధృఢ నిశ్చయంతో నిరంతరం ముందుకు సాగాలి. సూర్య దర్శనంతో బాలకునికి భావి జీవనంలో సోమరితనం, మెతకదనం, నిస్సారము కలగకూడదనే ప్రేరణ యివ్వబడుతుంది. శ్రద్ధ, పరిశ్రమ ద్వారా మాత్రమే ఏదైనా సాధించగలం. ఆ రీతి, నీతిని అనుసరించే ప్రేరణ కోసం ఈ సూర్యదర్శనం చేయించడం జరుగుతుంది. సంరక్షకులు శిశువుయొక్క మనస్సు - మస్తిష్కము పూర్తి వికాసం కోసం ఉత్తమ ప్రేరణలను, సాధనను శిశువుకు ప్రదానం చేస్తుండాలి.

క్రియ-భావన :

సూర్యుడిని చూడగలిగే స్థితి వుంటే తల్లి శిశువును బయటకు తీసుకువెళ్ళి సూర్యదర్శనం చేయించాలి. సూర్యదేవునికి నమస్కారం చేయాలి. ఏకారణం చేతనైనా సంస్కార సమయంలో సూర్యుడు కనిపించక పోతే ధ్యానపూర్వకంగా నమస్కారం చేయాలి. తల్లి తన స్నేహ భావంతో బాలకునిలో తేజస్సు పట్ల ఆకర్షణ, తేజో జీవనం పట్ల సహజమైన అనురాగం ఉదయిస్తున్నదని భావన చేయాలి. దానిని అందరూ కలసి స్థిరంగా వుంచి పెంపొందించాలి.

ఓం తచ్చక్షుర్దేవహితం పురస్తాచ్ఛుక్రముచ్చరత్ |
పశ్యేమ శరదః శతమ్, జీవేమ శరదః శత గ్వంగ్,
శ్రుణుయామ శరదః శతమ్, ప్ర బ్రవామ శరదః
శతమదీనాః, స్యామ శరదః శతం, భూయశ్చ శరదః శతాత్||
36.24

భూమిపూజ - స్పర్శ

శిక్షణ-ప్రేరణ :

సూతక సమయంలో బాలకుని భూమి మీద పడుకోబెట్టరు. నామకరణం అయిన తరువాత భూమి మీద పడుకోబెట్టాలి. దానికి ముందు భూమి పూజ చేయాలి. అలా పూజించిన భూమి మీద మొట్టమొదటి సారి పడుకోబెట్టాలి. భూమిని శుభ్రపరచి దానిని అక్షతలు, పుష్పాలు, గంధం, ధూపం మొదలయిన వాటితో పూజ చేయాలి. భూమిని కేవలం మట్టిగా భావించక దేవభూమి, జన్మభూమి, ధర్తీమాత, భారతమాత, అని భావించి ఎల్లప్పుడూ శ్రద్ధా భక్తులు కలిగివుండాలి. విశ్వమాత, ప్రాణిమాత, భారతమాత, ధర్తీమాతకు శరీరానికి జన్మనిచ్చే తల్లితో సమానంగా సన్మానం జరగాలి. జన్మనిచ్చిన తల్లి తరహాలోనే మాతృభూమి, విశ్వ వసుధ రక్షణ కోసం ఎవరు ఎంత త్యాగము, ప్రయత్నము చేయగలరో అంతవరకు చేయాలి.

దేశభక్తి అంటే సమాజ సేవ. దేశవాసుల కోసం, సాటివారి కోసం, స్నేహితుల కోసం కొన్ని కార్యాలు చేపట్టాలి. సొంత పొట్ట నింపుకోవడం, వ్యక్తిగత సౌకర్యాలు, వున్నతికోసం ప్రాకులాడే ప్రవృత్తి ఎంతో నీచమైనది. శ్రేష్ఠమైన వ్యక్తులు తమ అంతరంగిక గొప్పతనాన్ని కేవలం యింటివరకే పరిమితం చేయరు. దానిని నాలుగు చెరగుల వ్యాపింపజేసుకుంటారు. సుదూర వ్యక్తులు కూడ బంధు బాంధవులుగా కనిపిస్తారు. అంతేగాక వసుధైక కుటుంబకం అనే నిష్ఠను పాటిస్తారు. ఇలాంటి దేశభక్తులైన వ్యక్తులు సమాజ సేవ, లోకమంగళ కార్యాలను తమ స్వలాభం, స్వార్థం కంటే ఎక్కువగా భావిస్తారు. వారి కీర్తి, ప్రతిష్టల గాథలు ఈ సంసారంలో సురక్షితంగా వుంటాయి. భూమి స్పర్శతో బాలకునికి మాతృభూమి సేవ, దేశభక్తి భావనలు జాగృతం చేసుకునే ప్రేరణ యివ్వబడుతుంది.

ధర్తీమాత క్షమాగుణం ఎంతో ప్రసిద్ధం. అది అందరి భారాన్ని మోస్తుంది తన ఛాతిలో అన్నము, ఫలాలు, ఖనిజాలు మొదలైనవి వివిధ రకాల పదార్థాలను సృష్టించి ప్రాణులను పాలిస్తుంది. ప్రజలు తమ మలమూత్రాలతో దానిని మురికి

చేస్తారు. అయినా కోపగించుకోకుండా ఎంతో సహనం పాటిస్తుంది. తన అధికాంశ భాగమైన జలం యొక్క శీతలత్వంతో నిండి వుంటుంది. విశాల సంపదకు స్వామిని అయివుండీ ఎలాంటి గర్వాన్ని ప్రదర్శించదు. శ్రమించేవారికి ఉదార పూర్వకంగా తన సంపదను కానుకగా యిస్తుంది. తన మొత్తం సంతానాన్ని ఒడిలోకి తీసుకొని తన – నిశ్చిత రీతి, నీతికి అనుగుణంగా గతిశీలమవుతుంది. లోపలి అగ్నిని లోపలే దాచి వుంచుతుంది. బయటకు చల్లగా వుంటుంది. భూమి నుండి ఆహారాన్ని గ్రహించి మొక్కలు పెరుగుతాయి. కాని తోటమాలి వాటిని సరియైన దిశలో వృద్ధిపరచడానికి భూమిని చదును చేయడంతోపాటు దున్నడం, చెక్కడం లాంటి పనులు చేస్తుంటాడు. మాతృభూమి వరాలతో బాలకుని వికాసం కోసం సంరక్షకులలో కూడ మాలి లాంటి ప్రేరణలు పొందాలి.

క్రియ–భావన :

శిశువు తల్లిదండ్రులు కుంకం, అక్షతలు, పుష్పాలు, గంధం మొదలైనవి చేతిలోకి తీసుకొని మంత్రంతో పాటు భూమిపూజ చేయాలి. ధర్తీమాత యీ క్షేత్రంలో బాలకుని హితం కోసం శ్రేష్ఠ సంస్కారాలను ఘనీభూతం చేయుగాక అని ప్రార్థిస్తూ ఆమె అవాహనము, పూజలతో ఆ పుణ్య ప్రక్రియకు చలనము కలుగుతున్నది అని భావన చేయాలి. మంత్రం పూర్తయిన తరువాత పూజా సామాగ్రిని భూమిపై సమర్పించాలి.

ఓం మహీ ద్యౌః పృథివీ చ న ऽ, ఇమం యజ్ఞం
మిమిక్షితామ్ | పిపృతాం నో భరీమభిః ||
ఓం పృథివ్యై నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి,
పూజయామి, ధ్యాయామి | -8.32

స్పర్శక్రియ–భావన :

తల్లి శిశువును మంత్రంతో పాటు పూజింపబడిన భూమిపై పడుకోబెట్టాలి. అందరూ చేతులు జోడించి తల్లి ఏ విధంగా తన ఒడిలో బాలకునికి తన పులకితమైన స్నేహంతో తెలిసి, తెలియని శ్రేష్ఠ ప్రవృత్తులను, అధిక సంతోషాన్ని

యిస్తుందో అదే విధంగా వసుంధరా మాత ఈ బాలకుని తన ముద్దు బిడ్డగా ఒడిలోకి తీసుకొని ధన్యుడిని చేస్తున్నది అని భావన చేయాలి.

ఓం స్యోనా పృథివి నో, భవాన్పృక్షరా నివేశనీ |

యచ్ఛా నః శర్మ సప్రథాః | అప నః శోశుచదఘమ్| - 35.21

నామఘోషణ

శిక్షణ-ప్రేరణ :

మనిషి పేరుమీద ఆధారపడి చిన్న చిన్న అనుభూతులు కలుగుతాయనేది ఒక మనో వైజ్ఞానిక సత్యము. దొంగరాముడు, మురికి రాముడు, చెత్తరాముడు, రావణుడు, కీచకుడు మొదలైన పేర్లు పెడితే వారిలో హీనత్వ భావాలే జాగృతమవుతాయి. పేర్లు సార్థకం చేసుకోవాలనే తపన, అభిలాష అందరిలోను వుంటుంది. పిలిచే వారు కూడ ఎదుటివారి పేరునుబట్టి వారి వ్యక్తిత్వాన్ని ఎంతో గొప్పగా అంచనా వేసుకుంటారు. కాబట్టి పేరుకు అత్యంత గొప్పదనం వుంది. దానిని సుందరమైనదిగానే ఎన్నుకోవాలి.

బాలకుని పేరు పెట్టేటపుడు ఈ క్రింది విషయాలను గుర్తుంచుకోవాలి.

1. సత్యప్రకాశ్, ధర్మవీర్, మృత్యుంజయుడు, విజయకుమార్, తేజసింహ్, శూరసింహ, జ్ఞానప్రకాశ్ మొదలైన గుణవాచక నామాలను పెట్టవచ్చు. ఇదేవిధంగా బాలిక పేర్లు దయ, క్షమ, ప్రభ, కరుణ, ప్రేమవతి, సుశీల, మాయ, శాంతి, సత్యవతి, ప్రతిభ, విద్య మొదలయినవి పెట్టవచ్చు.
2. మహాపురుషులు, దేవతల పేర్లమీద కూడ పిల్లల పేర్లు పెట్టవచ్చు. ఉదా: రామ అవతార్, కృష్ణచంద్ర, శివకుమార్, గణేష్ సవితానందన్, విష్ణుప్రసాద్, లక్ష్మణ్, భరత్, యాజ్ఞవల్క్య, పరాశరుడు, సుభాష్, రవీంద్ర, బుద్ధ, మహావీర్, హరిశ్చంద్ర, దధీచి మొదలైనవి, ఆడపిల్లలకు కౌసల్య, సుమిత్ర, దేవకి, పార్వతి, దమయంతి, ప్రజ్ఞావతి, లక్ష్మి, కమల, సరస్వతి, గాయత్రి, మదాలస, సీత, ఊర్మిళ, అనసూయ మొదలైనవి.

3. ప్రాకృతిక శక్తుల మీద ఆధారపడి కూడ పేర్లు నిర్ణయించవచ్చు. ఉదా : రజనీకాంత్, అరుణకుమార్, రత్నాకర్, హిమాచల్, ధనశ్యాం, వసంతుడు, హేమంత్, కమల్, గులాబ్, చందన్ మొ. ఆడపిల్లలకు ఉష, రజని, సరిత, మధు, గంగ, యమున, త్రివేణి, వసుంధర, సుష్మ మొదలైనవి.

మగపిల్లలు, ఆడపిల్లలు పేర్లతో ఒక పెద్ద లిస్టు తయారు చేయవచ్చు. వాటినుండి ఉత్సాహవర్ధకమైన, సౌమ్యమైన, ప్రేరణాప్రదమైన పేర్లను ఎన్నుకోవచ్చు. సమయా సమయాలలో బాలకునికి పేర్లు గురించి, ఆ పేరు గుణగణాల గురించి చెబుతూ అతనిలో కూడ అలాంటి గుణాలు, ప్రేరణలు ఉదయించేలా చూడాలి.

క్రియ–భావన :

మంత్రోచ్చారణతో పేరు వ్రాయబడ్డ పళ్ళెము పై నుండి వస్త్రాన్ని తొలగించాలి. అందరికీ చూపించాలి. ఈ కార్యాన్ని పురోహితుడు గాని, మరే గౌరవనీయ వ్యక్తిగాని చేయాలి. ఘోషించబడిన ఈ నామము అలాంటి వ్యక్తిత్వానికి ప్రతీక అవుతుందని, అందరి గౌరవాన్ని పెంచుతుందని భావించాలి.

ఓం మేధాం తే దేవః సవితా మేధాం దేవీ సరస్వతీ |
మేధాం తే అశ్వినౌ దేవావాధత్తాం పుష్కర స్రజౌ|| - అశ్వ.గృ.ఒసూ.1.15. 2

మంత్రం పూర్తయిన తరువాత అందరికీ పేరు చూపించాలి. మూడు నినాదాలు చేయాలి.

పురోహితుడు అందరూ

శిశువు – చిరంజీవి కావాలి (మూడుసార్లు)
శిశువు – ధర్మశీలుడు కావాలి (మూడుసార్లు)
శిశువు – ప్రగతిశీలుడు కావాలి (మూడుసార్లు)

పరస్పర పరివర్తనం

శిక్షణ-ప్రేరణ :

తల్లి తన రక్తమాంసాలతో గర్భస్థ శిశువు శరీర నిర్మాణాన్ని చేస్తుంది. తన తెల్లని రక్తమైన పాలను యిచ్చి పోషిస్తుంది. అందువలన ఈ ఉత్పాదనలో ఆమె పాత్ర అధికము. బాలకుడు తల్లి సమీపంలోనే ఎక్కువగా వుంటాడు. అందువలన ఆమె క్రియా కలాపాలు, భావనల నుండి ప్రేరణను పొందుతాడు అనేది నిజం. అయితే తల్లి ఒక్కతే బాలకుని సర్వాంగ వికాసం కోసం కావలసిన సామర్థ్యం కలిగివుండదు. ఆహారము, చికిత్స, శిక్షణ, సంస్కారము, ఆటపాటలు మొదలయిన బాధ్యతలలో కుటుంబంలోని యితరులకు కూడ సమానంగా భాగం వుంటుంది. ఈ పరివర్తన క్రియ ద్వారా యింటిలోని సభ్యులందరూ క్రమంగా బాలకుని తమ ఒడిలోకి తీసుకుంటారు. ఈ బాలకుని ఆరోగ్య వికాసంలో అందరూ శక్తివంచన లేకుండా యోగదానం చేస్తామని భావన చేయాలి. తల్లి తరువాత తండ్రి మీద అధిక బాధ్యత వుంటుంది. యింటిలోని యితర సభ్యులు కూడ యీ బాధ్యత నుండి తప్పించుకోలేరు. ఆస్తిలో భాగస్వామ్యం తరహాలో యింటిలోని సభ్యులందరూ బాలకుని నిర్మాణానికి సమాన యోగదానాన్ని యివ్వాలి.

క్రియ-భావన :

మంత్రోచ్చారణ ప్రారంభం కాగానే తల్లి శిశువును తండ్రి ఒడిలోకి యివ్వాలి. తండ్రి యితర పరిజనులకు యివ్వాలి. శిశువు అందరి చేతులలోకి వెళుతూ స్నేహాన్ని, మురిపాన్ని, లాలను పొందుతూ మరలా తల్లి దగ్గరకు చేరాలి. బాలకుడు అందరి స్నేహానికి పాత్రుడవుతున్నాడు. అందరి స్నేహానురాగాలకు, అనుదానాలకు అధికారి అవుతున్నాడు అని భావన చేయాలి.

ఓం అథ సుమంగళ నామాన గృంగ్ హ్వయతి, బహుకార శ్రేయస్కర భూయస్కరేతి | యఽఏవ వన్నామాభవతి, కల్యాణమేవైతన్నామనుష్యే వాచో వదతి ||

లోకదర్శనం

శిక్షణ–ప్రేరణ :

ఎవరైనా వయోవృద్ధుడైన వ్యక్తి శిశువును ఒడిలోకి తీసుకొని బయటకు వెళ్ళి ప్రపంచాన్ని, వాతావరణాన్ని చూపాలి. బాలకుడు యింటిలోనే కూపస్థ మండూకంలా వుండకూడదు. జగతి విస్తృత ప్రాంగణంలో కూడ గతిశీలుడు కావాలి. ప్రకృతి ఒడిలో వుండాలి. విశాల వాతావరణంలో పెరగాలి. ఇందుకోసం బయటి వాతావరణంలో తిప్పడం జరుగుతుంది. వినోదం, క్రీడలు, జ్ఞాన సంవర్ధనం ద్వారా సర్వాంగ వికాస ద్వారాలు తెరువబడతాయి. ఈ సంసారం విరాట్ బ్రహ్మ. దీనిని ప్రత్యక్ష పరమేశ్వరుడుగా తెలుసుకోవాలి. రాముడు కౌసల్య, కాకభుశుండిలకు, కృష్ణుడు, యశోద మరియు అర్జునునకు విశ్వరూపాన్ని చూపిస్తూ విశ్వబ్రహ్మాండాన్ని సాక్షాత్కరింపజేశారు. వారు ఈ జగత్తును ఈశ్వరుని విశాల శక్తి రూపంలో చూశారు. అందువలన బాలకుడు ఈశ్వరుని దర్శించాడని భావించాలి.

క్రియ–భావన :

మంత్రోచ్చారణతో పాటు నియుక్త శిశువును బయటకు తీసుకువెళ్ళి విభిన్న దృశ్యాలను చూపించి తీసుకొని రావాలి. బాలకుడు ఈ విరాట్ విశ్వాన్ని సరియైన దృష్టితో చూసే, అర్థం చేసుకునే, ప్రేరణ పొందే శక్తి, దేవ అనుగ్రహం, సద్భావనల సహయోగము పొందుతున్నాడని అందరూ భావన చేయాలి.

ఓం హిరణ్య గర్భః సమవర్తతాగ్రే, భూతస్య జాతః పతిరేకऽ ఆసీత్ ।
స దాధార పృథివీం ద్యాముతే మాం, కస్మై దేవాయ
హవిషా విధేమ ॥ - 13.4

దీని తరువాత అగ్నిస్థాపన నుండి గాయత్రీ మంత్ర ఆహుతుల వరకు కార్యక్రమం పూర్తి చేయాలి. తరువాత విశేష ఆహుతులు సమర్పించాలి.

|| అగ్నిస్థాపనా ||

యజ్ఞాగ్నిని బ్రహ్మకు ప్రతినిధిగా భావించి యజ్ఞకుండములో దానికి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేస్తాము. ఆ భావనతోనే అగ్నిస్థాపన విధానం నిర్వహించాలి. కుండములో ప్రథమ – అగ్నిజ్యోతి కనబడగానే అందరూ దానికి నమస్కరించాలి.

అగ్నిస్థాపనకు ముందే ప్రజ్వలింపజేయడానికి ఎటువంటి బాధ కలుగకుండా వుండే విధంగా సమిధలను కుండములో అమర్చాలి. అగ్నికి పైన సన్నని ఎండుపుల్లలను వుంచితే అగ్ని త్వరగా ప్రవేశిస్తుంది. ఒక చెంచాలో కర్పూరం గాని, నేతిలో తడిపిన లావుపాటి వత్తిని పెట్టి, వెలిగించి అగ్నిని స్థాపించాలి.

ఓం భూర్భువః స్వర్ద్యౌరివ భూమ్నా, పృథివీవ వరిమ్ణా | తస్యాస్తే
పృథివి దేవయజని, పృష్ఠేऽగ్నిమన్నాదమన్నాద్యయా- దధే |
అగ్నిం దూతం పురోదధే, హవ్యవాహముపబ్రువే |
దేవాంऽఆసాదయాదిహ | 3.5, 22.17

ఓం అగ్నయే నమః | ఆవాహయామి, స్థాపయామి, ధ్యాయామి ||
జలం, గంధాక్షతం, పుష్పాణి, ధూపమ్, దీపం, నైవేద్యం
సమర్పయామి ||

గాయత్రీ స్తవనమ్

ఈ స్తవనంలో (ఆ.హృ.స్తో.) లో గాయత్రీ మహామంత్ర అధిష్ఠాన దేవత సవితా - దేవత ప్రార్థన వున్నది. దీనిని అగ్నికి అభినందన, అభివందన అని కూడా చెప్పవచ్చు. ప్రతి పల్లవిలోను వరించే యోగ్యత గల సవితా-దేవత మమ్ములను పవిత్రం చెయ్యి అని చెప్పబడింది. దివ్యత, పవిత్రత సంచరిస్తున్నట్లు పులకించాలి.

యన్మండలం దీప్తికరం విశాలమ్,
రత్నప్రభం తీవ్రమనాది రూపమ్ |
దారిద్ర్య - దుఃఖ క్షయకారణం చ,
పూనాతు మాంతత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||1||

యన్మండలం దేవగణైః సుపూజితమ్,
విప్రైః స్తుతం మానవ ముక్తికోవిదమ్ |
తం దేవదేవం ప్రణమామి భర్గం,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||2||

యన్మండలం జ్ఞానఘనం త్వగమ్యం,
త్రైలోక్య పూజ్యం త్రిగుణాత్మరూపమ్
సమస్త-తేజోమయ - దివ్య రూపం,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||3||

యన్మండలం గూఢమతిప్రబోధం,
ధర్మస్య వృద్ధిం కురుతే జనానాం |
యత్ సర్వపాపక్షయకారణం చ,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||4||

యన్మండలం వ్యాధివినాశదక్షం,
యదృగ్-యజుః సామసు సమ్ప్రగీతమ్ |
ప్రకాశితం యేన చ భూర్భువః స్వః,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||5||

యన్మండలం వేదవిదో వదన్తి,
గాయన్తి యచ్చారణ - సిద్ధ సంఘాః |
యద్యోగినో యోగజుషాం చ సంఘాః
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||6||

యన్మండలం సర్వజనేషు పూజితం,
జ్యోతిశ్చ కుర్యాదిహ మర్త్యలోకే |
యత్కాల - కాలాదిమనాదిరూపమ్,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||7||

యన్మండలం విష్ణుచతుర్ముఖాస్యం,
యదక్షరం పాపహరం జనానామ్ |
యత్కాల కల్పక్షయకారణం చ,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||8||

యన్మండలం విశ్వసృజాం ప్రసిద్ధం,
ఉత్పత్తి - రక్షా - ప్రళయ - ప్రగల్భమ్ |
యస్మిన్ జగత్సంహరతేఖిలం చ,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||9||

యన్మండలం సర్వగతస్య విష్ణోః,
ఆత్మా పరంధామ - విశుద్ధతత్త్వమ్ |
సూక్ష్మాన్తరైర్యోగపథానుగమ్యం,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||10||

యన్మండలం బ్రహ్మావిదో వదన్తి,
గాయన్తి యచ్చారణ - సిద్ధ సంఘాః |
యన్మండలం వేదవిదః స్మరన్తి,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||11||

యన్మండలం వేద-విదోపగీతం,
యద్యోగినాం యోగపథాను గమ్యం |
తత్సర్వవేదం ప్రణమామి దివ్యం,
పునాతు మాం తత్సవితుర్వరేణ్యమ్ ||12||

అగ్ని ప్రదీపనమ్

ప్రదీప్తమైన అగ్నిలోనే ఆహుతులు ఇవ్వాలి. విసనకర్రతో విసురుతూ అగ్నిని ప్రజ్వలింపచేయాలి. పొగతో నిండిన నిప్పులలో ఆహుతులు ఇవ్వకూడదు.

తక్కువ కాలమైనా జీవితాన్ని దీప్తివంతంగా, జ్వలనశీలంగా, ప్రచండంగా, చురుకుగా మరియు ప్రకాశవంతంగా జీవించాలి. పొగతో నిండిన అగ్ని ఒక సంవత్సరం వెలిగినా దానికన్నా వెలుగునిచ్చే జ్వాల ఒక క్షణం వెలిగితే చాలు. మనలో నిద్రిస్తున్న శక్తులను జాగృతం చేసే ప్రేరణ అగ్ని ప్రదీనంలో వున్నది.

ఓం ఉద్‌బుధ్యస్వాగ్నే ప్రతి జాగృహి, త్వమిష్టా పూర్తే స గ్‌ంగ్ సృజేథామయం చ| అస్మిన్‌త్సధస్తే అధ్యుత్తరస్మిన్, విశ్వే దేవా యజమానశ్చ సీదత || - 15.54, 18.61

★★★

|| సమిధాధానమ్ ||

యజ్ఞపురుషుడు అగ్నిదేవుడు ప్రకటితమయ్యాక నాలుగు సన్నటి చిన్న సమిధలను నేతిలో ముంచి ఒక్కొక్కటిగా నాలుగు మంత్రాలతో నాలుగుసార్లు సమర్పించాలి.

నాలుగు సత్యాలను అగ్నిదేవుని సాక్షిగా స్మరించుకోవడానికి ఈ నాలుగు సమిధలను సమర్పించడం జరుగుతుంది. (1) బ్రహ్మచర్యం, గృహస్థం, వానప్రస్థం మరియు సన్యాసాల వ్యవస్థను పూర్తిచేయడం (2) ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షాలను పొందడానికి కావలసిన జీవనక్రమాన్ని అవలంబించడం (3) సాధన, స్వాధ్యాయం, సంయమనం, సేవ – ఈ నాలుగు గుణాలను అవలంబించడం (4) శరీరబలం, మనోబలం, ఆత్మబలం, బ్రహ్మబలం ఈ నాలుగు శక్తుల కోసం ప్రబల ప్రయత్నం చేయడం. ఈ నాలుగు ప్రయోజనాలను, ఈ లక్ష్యాన్ని నాలుగు సమిధల ద్వారా స్మృతిపటలంలో అంకితం చేసుకోవాలి. మన వ్యక్తిత్వం స్నేహసిక్తంగా, మృదువుగా, కోమలంగా, సరళంగా వుండాలి. ఈ ప్రేరణ పొందడానికి స్నేహ-ఘృతంలో ముంచి నాలుగు సమిధలను సమర్పించాలి. నేతితో కూడిన సమిధలు ఏ విధంగా అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేస్తాయో, అదేవిధంగా పైన చెప్పిన శక్తులన్నీ మన సంకల్పము మరియు దేవానుగ్రహాల సంయోగంతో సాధకులు పొందుతున్నారని భావన చేయాలి.

నేతి ఆహుతులను ఇచ్చే స్థానం అనగా వేదికకు ఎదురుగా కూర్చున్నవారు మాత్రమే సమిధా దానం ఇవ్వాలి. జలప్రసేచనం మరియు ఏడు ఆజ్యాహుతులను కూడ వారే ఇవ్వాలి.

1. **ఓం అయన్త ఇధ్మ ఆత్మా, జాతవేదన్తేనేధ్యస్వ వర్ధస్వ |
చేద్ధ వర్ధయ చాస్మాన్ ప్రజయా, పశుభిర్‌బ్రహ్మవర్చసేన,
అన్నాద్యేన సమేధయ స్వాహా | ఇదం అగ్నయే జాతవేదసే
ఇదం న మమ ||** ఆశ్వ.గృ.సూ. 1.10

2. ఓం సమిధాऽగ్నిం దువస్యత, ఘృతైర్బోధయతాతిథిమ్|
ఆస్మిన్ హవ్యా జుహోతన స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న మమ ||

3. ఓం సుసమిద్ధాయ శోచిషే, ఘృతం తీవ్రం
జుహోతన | అగ్నయే జాతవేదసే స్వాహా | ఇదం
అగ్నయే జాతవేదసే ఇదం న మమ ||

4. ఓం తం త్వా సమిద్భిరంగిరో, ఘృతేన వర్ధయామసి |
బృహచ్ఛోచా యవిష్ఠ్య స్వాహా | ఇదం అగ్నయే
అంగిరసే ఇదం న మమ || - 3. 1-3

|| జలప్రసేచనమ్ ||

అగ్ని, జలం ఒక జంట. యజ్ఞం అగ్ని, జలం గాయత్రి. వీటినే జ్ఞానం – కర్మ అని కూడ చెప్పవచ్చు. ఈ జంటను (1) తేజస్సు – మధురత (2) శ్రమ – సంతోషం (3) సంపాదన – త్యాగం (4) క్రాంతి – శాంతి అని కూడ చెప్పవచ్చు.

ప్రోక్షణి పాత్ర (కాడ లేని చెక్క గరిటె) లో జలం తీసుకొని క్రింది మంత్రాలతో కుండము బయట నాలుగు దిక్కులలో పోయాలి. అగ్ని చుట్టూ శీతలత్వం వ్యాపిస్తున్నది అని భావన చేయాలి. దాని పరిణామం శాంతిదాయకం అగుగాక.

ఓం అదితే ऽ ను మన్యస్వ || (ఇతి పూర్వే)
ఓం అనుమతే ऽ నుమన్యస్వ || (ఇతి పశ్చిమే)
ఓం సరస్వత్యనుమన్యస్వ || (ఇతి ఉత్తరే) - గో.గృ.సూ 1.3.1-3
ఓం దేవ సవితః ప్రసువ యజ్ఞం, ప్రసువ యజ్ఞపతిం
భగాయ | దివ్యో గంధర్వః కేతపూః, కేతం నః పునాతు,
వాచస్పతిర్వాచం నః స్వదతు || (ఇతి చతుర్దిక్షు) -11.7

★★★

|| ఆజ్యాహుతి ||

సర్వప్రథమంగా ఏడు మంత్రాలతో కేవలం నేతితోనే ఆహుతులు ఇవ్వాలి. ఈ ఆహుతులతో హవన సామాగ్రి హోమం చెయ్యకూడదు. నెయ్యి కరిగించి వుండాలి. నేతిచుక్కలు భూమిమీద, యజ్ఞకుండము మీద పడకుండా స్రువను నేతిలో ముంచి తీసేటపుడు నేతిపాత్ర అంచున రాయాలి. స్వాహా అన్నప్పుడే ఆహుతి ఇవ్వాలి. స్రువను వెనక్కు తీసుకునేటపుడు మిగిలిన నేతిలో ఒక చుక్కను ప్రణీతా పాత్రలో నింపిన నీటిలో విదిలించాలి.

ఘృతానికి రెండవ పేరు స్నేహం. స్నేహం అంటే ప్రేమ, సహానుభూతి, సేవ, అనుభవము, దయ, మమత, ఆత్మీయత, కరుణ, ఉదారత, వాత్సల్యం లాంటి సద్గుణాలు ఈ ప్రేమను వ్యక్తీకరించడంలో ఇమిడి ఉన్నాయి. నిస్వార్థ భావనతో ఉన్నత ఆదర్శాలతో సాధించేదే దివ్యప్రేమ. ఈ దివ్య ప్రేమ స్నేహఘృతం యజ్ఞ పరమార్థంతో జోడింపబడితే దేవతలు ప్రసన్నమవుతారు. ఆ శిక్షణే ఈ ఏడు నేతి ఆహుతులలో వున్నది. నిజమైన ప్రేమపాత్రులు ఏడుగురే. ఈ ఏడింటినీ ఈశ్వరరూపియైన సూర్యుని - ఏడు కిరణాలుగా చెప్పవచ్చు. ఇవే బ్రహ్మాదిత్యుని ఏడు అశ్వాలు (1) ప్రజాపతి పరమేశ్వరుడు (2) ఇంద్రుడు - ఆత్మ (3) అగ్ని - వైభవం (4) సోముడు - శాంతి (5) భూః - శరీరం, (6) భువః - మనస్సు (7) స్వః - అంతఃకరణం. ఈ ఏడుగురు దేవతలను స్వచ్ఛమైన మనసుతో ప్రేమించాలి. అంటే వీటి సంస్కరణ మరియు అభివృద్ధి కోసం నిరంతరం ప్రయత్నిస్తూ వుండాలి. ఇదే దేవతలందరికీ ఇచ్చే ఏడు ఆహుతుల ప్రయోజనం.

1. **ఓం ప్రజాపతయే స్వాహా | ఇదం ప్రజాపతయే ఇదం న మమ || 18.28**
2. **ఓం ఇంద్రాయ స్వాహా | ఇదం ఇంద్రాయ ఇదం న మమ ||**
3. **ఓం అగ్నయే స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న మమ ||**
4. **ఓం సోమాయ స్వాహా | ఇదం సోమాయ ఇదం న మమ ||**
   - 22.27
5. **ఓం భూః స్వాహా | ఇదం అగ్నయే ఇదం న మమ ||**
6. **ఓం భువః స్వాహా | ఇదం వాయవే ఇదం న మమ ||**

7. ఓం స్వః స్వాహా | ఇదం సూర్యాయ ఇదం న మమ ||

- గో.గృ.సూ. 1.8.15

|| గాయత్రీ మంత్రాహుతిః ||

గాయత్రీ మంత్ర ఆహుతులు ఎన్ని ఇవ్వాలో దానికి అనుగుణంగా సామాగ్రి, నెయ్యి, సమిధలు ముందుగానే ఏర్పాటు చేసుకోవాలి. మధ్యమ మరియు ఉంగరపు వేళ్ళపై హవన సామాగ్రి తీసుకోవాలి. బొటనవేలితో దానిని నెమ్మదిగా ముందుకు తోస్తూ ఆహుతిగా ఇవ్వాలి. ఆహుతి ఇచ్చేవారందరూ కలిసి మంత్రం చెప్పాలి. స్వాహా పదాన్ని ఉచ్చరిస్తూనే చెయ్యి ముందుకు చాపి ఆహుతి ఇవ్వాలి. హవన సామాగ్రి అటు, ఇటు పడకుండా అగ్నిలోనే పడాలి. ఆహుతి ఒక్కసారే ఇవ్వాలి. అరచేయి పైవేపే వుండాలి. ఆహుతి ఇచ్చిన తరువాత **ఇదం గాయత్ర్యై ఇదం న మమ** అని చెప్తాము. దీని అర్థం ఈ యజ్ఞానుష్ఠాన పుణ్య-పరమార్థం స్వార్థ సాధన కోసం కాక లోకకల్యాణం కోసం చేయబడుతున్నది. గౌరవనీయ అతిథులకు ప్రేమపూర్వకంగా ఏ విధంగా భోజనం పెడతామో అదే విధంగా శ్రద్ధా-భక్తి మరియు గౌరవ భావనతో అగ్నిదేవుని నోటిలో ఆహుతి ఇవ్వాలి. లోకకల్యాణం కోసం శ్రమ, తపస్సు, త్యాగం చేస్తున్నాము. అగ్నిస్పర్శతో కట్టెలు అగ్నిగా మారిపోతాయి. అదేవిధంగా యజ్ఞపురుషుని సాన్నిధ్యానికి వచ్చి ఆహుతులు సమర్పిస్తూ జీవితాన్ని యజ్ఞమయం చేసుకునే ప్రయత్నం చేస్తున్నాము. ఈ భావనలతో ఆహుతులు ఇవ్వాలి. గాయత్రీ మంత్రంతో 24 ఆహుతులు ఇవ్వాలి. సమయానుసారంగా ఈ సంఖ్యను పెంచవచ్చు లేదా తగ్గించవచ్చు.

ఓం భూర్భువః స్వః తత్సవితుర్వరేణ్యమ్, భర్గో దేవస్య ధీమహి |
ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ స్వాహా |
ఇదం గాయత్ర్యై ఇదం న మమ || - 36.3

★★★

విశేష ఆహుతులు

క్రియ–భావన :

హవన సామాగ్రితో పాటు నిర్ధారిత తీపి పదార్థాన్ని కలిపి క్రింది మంత్రంతో అయిదు ఆహుతులు యివ్వాలి. విశేష ఉద్దేశ్యం కోసం విశేష వాతావరణ నిర్మాణం జరుగుతున్నదని భావించాలి.

ఓం భూర్భువః స్వః | అగ్నిబ్రుషిః పవమానః,
పాంచజన్యః పురోహితః | తమీమహే మహాగయం
స్వాహా | ఇదం అగ్నయే పవమానాయ ఇదం న మమ ||

ఋ. 9.66.20

బాలప్రబోధం

శిక్షణ–ప్రేరణ :

శిశువు వికాసం కోసం స్నేహము మురిపెము – లాలన ఎంత అవసరమో సమయానుకూలంగా ఉద్బోధన కూడా అంతే అవసరం. అయితే బాలకుడు ఏమని అర్థం చేసుకుంటాడు? అని ఆలోచించవద్దు. ఇది ఒక భ్రాంతి మాత్రమే. అర్థం చేసుకోవడానికి, అర్థం అయ్యేలా చేయడానికి భాష కూడా ఒక మార్గం. కాని అదే అన్నీ చేయదు. స్నేహము – స్పందన మరియు విచార తరంగాల ఆధారంతో మనిషి అత్యంత లోతుగా విషయాన్ని అర్థం చేసుకుంటాడు. భాషకూడా దీనినే స్పష్టం చేస్తుంది. బాలకుడు భాషను అర్థం చేసుకోలేడు. అయినా కూడ మూల స్పందనలకు ప్రతిగా సంవేదనా శీలుడవుతాడు. మన మనోరంజనము లేదా చిర చిరల ప్రతిక్రియా స్వరూపంతో అసభ్యమైన, నేర్పులేని వార్తాలాపాన్ని చేయకూడదు. బాలకుడిని ఉద్దేశించి ప్రభోదించే శుభారంభం ఈ సంస్కార సమయంలో చేయడం జరుగుతుంది. దీని ద్వారా విచారశీలురు, హితైషుల ద్వారా ముందుకు సాగాలి.

క్రియ-భావన :

ఆచార్యుడు బాలకుని ఒడిలోకి తీసుకోవాలి. బాలకుని చెవిలో ఈ క్రింది మంత్రాన్ని చెప్పాలి. శిశువు భావ, భాషణలను హృదయంగమం చేసుకుంటున్నాడని, శ్రేష్ఠమైన, సార్థకమైన జీవన దృష్టిని ప్రాప్తించుకుంటున్నాడని భావన చేయాలి.

ఓం శుద్ధోऽసి బుదోऽసి నిరంజనోऽసి,
సంసారమాయా పరివర్జితోऽసి |
సంసార మాయాం త్య జ మోహ నిద్రాం,
త్వాం సద్గురుః శిక్షయతీతి సూత్రమ్ ||

ప్రబోధం తరువాత పూర్ణాహుతి మొదలైన శేష కార్యాలను పూర్తి చెయాలి. విసర్జనకు ముందు ఆచార్యుడు శిశువు మరియు సంరక్షకులకు పుష్పాలు, అక్షతలు, తిలకంతో ఆశీర్వాదం యివ్వాలి. మంగళ మంత్రాలతో అందరూ పుష్పాక్షతల వృష్టితో ఆశీర్వాదం యివ్వాలి.

ఆశీర్వచనం

ఆచార్యుడు బాలకునికి, సంరక్షకులకు ఆశీర్వాదం యివ్వాలి. ఈ క్రింది మంత్రంతో పాటు యితర ఆశీర్వచన మంత్రాలతో ఆశీర్వచనం యివ్వాలి.

హే బాలక్! త్వమాయుష్మాన్ వర్చస్వీ
తేజస్వీ శ్రీమాన్ భూయాః ||

★ ★ ★

|| మహామృత్యుంజయ మంత్రాహుతిః ||

ప్రతిసారీ మంత్రోచ్చారణతో పాటు మనము, కుటుంబము, సమాజము, దేశము, సమస్త విశ్వము, దుఃఖదాయక బంధనాల నుండి ముక్తిని పొందడమే కాక సత్కర్మల ద్వారా అమరత్వాన్ని ప్రసాదించే సూత్రాలతో మమేకమవుతున్నట్లు భావన చేయాలి. స్వాహా శబ్దంతో ఆహుతులు సమర్పించాలి.

ఓం త్ర్యంబకం యజామహే, సుగంధిం పుష్టివర్ధనమ్, ఉర్వారుక మివబంధనాన్, మృత్యోర్ముక్షీయ మాఽమృతాత్ స్వాహా || ఇదం మహామృత్యుంజయాయ, ఇదం న మమ ||

స్విష్టకృత హోమం

దీనిని ప్రాయశ్చిత్త ఆహుతి అంటారు. ఆహుతులలో ఏవైనా పొరపాటు జరిగివుంటే దానిని పూరించడానికి యజ్ఞాగ్నికి నైవేద్య రూపంలో ఈ కృత్యం చెయ్యాలి. స్విష్టకృత హోమంలో మృష్టాన్నము (పొంగలి) సమర్పించాలి. మృష్టాన్నం సర్వాంగ మాధుర్యాన్ని సూచిస్తుంది. వాణిలో మధుర-వచనాలు, వ్యవహారంలో మధుర శిష్టాచారం, మనసులో అందరిపట్ల మధుర అనుభూతి, నవ్వుతూ - నవ్వుతూ వుండే మధుర స్వభావాలు ఈ మధుర మృష్టాన్న ప్రతీకలుగా దేవతల సమ్ముఖమున సమర్పింపబడుతున్నవి. ఇదే స్విష్టకృతి ఆహుతి ప్రయోజనం.

స్రుచి (గరిటె లాంటి చెక్కపాత్ర)లో పొంగలి, నెయ్యి నింపి నేతి ఆహుతులు ఇచ్చినవారే ఇవ్వాలి. ఆరంభంలోను, చివరిలోని కొన్ని ప్రత్యేక కృత్యాలు నేతిహోమం చేసేవారే చెయ్యాలి. ఇవన్నీ వారు అందరికీ ప్రతినిధులుగా చేస్తారు. స్విష్టకృత ఆహుతి వారి స్థానాలలో కూర్చునే ఇవ్వాలి.

ఓం యదస్య కర్మణోఽత్యరీరిచం, యద్వాన్యూనమిహాకరమ్| అగ్నిష్టత్ స్విష్టకృద్ విద్యాత్సర్వం స్విష్టం సుహుతం కరోతు మే | అగ్నయే స్విష్టకృతే సుహుతహుతే, సర్వప్రాయశ్చిత్తా-హుతీనాం కామానాం, సమర్ధయిత్రే సర్వాన్నః కామాన్త్సమర్ధయ స్వాహా | ఇదం అగ్నయే స్విష్టకృతే ఇదం న మమ || ఆశ్వ.గృ.సూ. 1.10

|| దేవదక్షిణా-పూర్ణాహుతిః ||

మనిషి గొప్పతనం చేసిన శ్రేష్ఠ సంకల్పాలను పూర్తిచేయడంలోనే వుంది. మనిషి అసంపూర్ణుడే. అతను తన పూర్ణత్వం కోసం ప్రయత్నం చేయాలి. యజ్ఞీయ జీవనంలో అభిరుచి కలిగిన ఆదర్శవాదులు అగ్నిసాక్షిగా పూర్ణత్వదిశగా నిరంతరం ముందుకు సాగుతూ, లక్ష్యం సాధించిన తరువాతే విశ్రాంతి తీసుకుంటామనే వ్రతాన్ని తీసుకోవాలి. మనిషి ఎప్పుడూ పశుత్వం వైపు కాక దైవత్యం వైపు సాగుతూ హీనప్రవృత్తులకు దూరంగా వుండాలి. యజ్ఞంతో దేవత్వం ప్రాప్తిస్తుంది. యజ్ఞం నుండి ఉత్పన్నమైన శక్తిని, యజ్ఞభగవానుని ఆశీర్వాదాన్ని హీనప్రవృత్తుల వినాశనానికే వినియోగించాలి. అందుకోసం మనలోని ఏదో ఒక దోష-దుర్గుణాన్ని వదిలివేసి ఒక సద్గుణాన్ని అలవర్చుకునే సంకల్పాన్ని మనసులో చెయ్యాలి. దేవశక్తులు శ్రేష్ఠ సంకల్పాలను పూర్తిచేయడానికి ఆశీర్వాదాన్ని, శక్తిని ప్రసాదిస్తాయి. దానిని పూర్తిస్థాయిలో పాటించే శక్తిని ఇవ్వమని ప్రార్థిస్తూ పూర్ణాహుతి సమర్పించాలి.

దేవదక్షిణ సందర్భంలో వదలివేసే దోషాలు మరియు తీసుకునే యోగ్యమైన సద్గుణాలు, నియమాలు సమయము మరియు పరిస్థితులను బట్టి చెప్పవచ్చు. వాటి సూచిక ముందు పేజీలలో ఇవ్వబడింది.

అందరూ లేచి నిలబడాలి. చేతులలోకి ఒక చిటికెడు హవనసామాగ్రి తీసుకోవాలి. నేతి ఆహుతి సమర్పించినవారు స్రుచిలో వక్క లేదా కొబ్బరికురిడీ మరియు నెయ్యితీసుకొని స్వాహా చెప్పినపుడు ఆహుతి ఇవ్వాలి.

ఓం పూర్ణమదః పూర్ణమిదం, పూర్ణాత్ పూర్ణముదచ్యతే|
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ, పూర్ణమేవావశిష్యతే ||
ఓం పూర్ణాదర్వి పరాపత, సుపూర్ణా పునరాపత |
వస్నేవ విక్రీణా వహా, ఇషమూర్జ గ్వంగ్ శతక్రతో స్వాహా ||
ఓం సర్వం వై పూర్ణ గ్వంగ్ స్వాహా || బృహ. ఉ. 5.1.1, యజ. 3.49

★★★

వసోర్ధారా

చివరి పెద్దనేతి ఆహుతి అనగా స్నేహసౌజన్యాలు. ప్రారంభంలో ఏడు నేతి ఆహుతులు ఇవ్వబడ్డాయి. ఆ ప్రారంభం అంతం కూడ ఇంకా ధారాళంగానే ఉండాలి. వసోర్ధారలో నేతిని అవిచ్ఛిన్నధారగా పోయడం జరుగుతుంది. ఎక్కువ నెయ్యి హోమం చేయడం జరుగుతుంది. కార్యక్రమాన్ని ఎంత ఉత్సాహంతో, త్యాగంతో ప్రారంభించామో అంతంలో అంతకన్న ఎక్కువ ఉత్సాహం ఉండాలి. తరచుగా శుభకార్యాల ప్రారంభంలో అందరూ చాలా సాహసంగా, ఉత్సాహంగా కనిపిస్తారు. కాని చివరికి చల్లబడిపోతారు. మానసికబలం కలవారి నీతి వేరేగా ఉంటుంది. వారు ధర్మమార్గంలో అడుగు ముందుకు వేసినపుడు అడుగడుగునా అధిక వేగాన్ని ప్రదర్శిస్తారు. చివరికి అందులో, యాజ్ఞిక కర్మలో తన్మయత్వం పొందుతారు. యజ్ఞ భగవానుడు సత్కార్యాలలో అవిరళ స్నేహధారను సమర్పించే ప్రవృత్తి మరియు శక్తిని ప్రసాదిస్తున్నాడని భావన చేయాలి.

ఓం వసోః పవిత్రమసి శతధారం, వసోః పవిత్రమసి
సహస్ర ధారమ్ | దేవస్త్వా సవితా పునాతు, వసోః
పవిత్రేణ శతధారేణ సుప్వా కామధుక్షః స్వాహా || 1.3

నీరాజనం - హారతి

హారతి ఇవ్వడంలోని తాత్పర్యం - యజ్ఞ భగవంతుని సన్మానం, పరమార్థ పరాయణత్వ జ్ఞాన ప్రకాశాన్ని, దశదిశలా వ్యాపింపజేయడం, సర్వత్రా అదే శంఖం పూరించండి. ఘంట నినాదం వినిపించాలి. ప్రతి ధర్మప్రేమికుడు ఈ ప్రయోజనం కోసం ముందుకు రావాలి. హారతిలో దక్షిణ ఇవ్వడం అంటే అలాంటి ప్రయోజనాలకు సహకరించడమే. యజ్ఞభగవానునికి హారతి - ప్రతిష్ఠ, జ్ఞానదీపాల ప్రకాశ విస్తరణతోనే సంభవం. యజ్ఞీయ పరంపర ఈ అనుష్ఠానానికే పరమితం కాకూడదు. దాని విస్తరణ వ్యవస్థ యజ్ఞప్రేమికులు చేస్తారు. ఈ కర్తవ్య ఉద్ఘాటనకు ప్రతీకగా హారతి ఇవ్వాలి. పళ్ళెములో పుష్పములతో అలంకరించి హారతి వెలిగించాలి. మూడుసార్లు జలం తిప్పి దేవ ప్రతిమలకు హారతి ఇవ్వాలి.

మరల మూడుసార్లు జలం ప్రోక్షణ చేసి అందరి వద్దకు హారతి తీసుకెళ్ళాలి. ఇదంతా ఒక ప్రతినిధి చెయ్యాలి. ఆవశ్యకతను బట్టి హారతుల సంఖ్య పెంచవచ్చు.

ఓం యం బ్రహ్మావేదాన్త విదో వదన్తి, పరం ప్రధానం పురుషం తథాన్యే | విశ్వోద్గతేః కారణమీశ్వరం వా, తస్మై నమో విఘ్నవినాశనాయ ||

ఓం యం బ్రహ్మ వరుణేంద్ర రుద్రమరుతః, స్తున్వన్తి దివ్యైః స్తవైః, వేదైః సాంగపదక్రమోపనిషదైః, గాయన్తి యం సామగాః || ధ్యానావస్థిత - తద్గతేన మనసా, పశ్యన్తి యం యోగినో, యస్యాన్తం న విదుః సురాసురగణాః, దేవాయ తస్మై నమః ||

గాయత్రీ స్తుతి

జయతి జయ గాయత్రీ మాతా, జయతి జయ గాయత్రీ మాతా|
సత్ మారగ్ పర్ హమే చలాహో, జో హై సుఖ దాతా || జయతి ||
ఆది శక్తి తుమ్ అలఖ్ నిరంజన్, జగపాలన కర్త్రీ |
దుఃఖ - శోక - భయ - క్లేశ - కలహదారిద్ర్యదైన్య హర్త్రీ ||జయతి ||
బ్రహ్మరూపిణీ ప్రణత పాలినీ, జగత్ ధాతృ అంబే |
భవ-భయహారీ జన-హితకారీ, సుఖదా జగదంబే|| జయతి||
భయహారిణి భవ-తారిణి అనఘే, అజ ఆనందరాశీ |
అవికారీ అఘహారీ అవిచలిత అమలే అవినాశీ ||జయతి||
కామధేను సత్-చిత్ ఆనందా, జయ గంగా గీతా |
సవితా కీ శాశ్వతీ శక్తి తుమ్ సావిత్రీ - సీతా ||జయతి||
ఋగ్, యజు, సామ, అధర్వ ప్రణయినీ, ప్రణవ మహామహిమే|
కుండలినీ సహస్రార సుషుమ్నా, శోభా గుణగరిమే || జయతి ||
స్వాహా స్వధా శచీ బ్రహ్మణీ, రాధా రుద్రాణీ |
జయ సతరూపా వాణీ, విద్యా, కమలా, కల్యాణీ || జయతి ||

జననీ హమ్ హై దీన-హీన, దుఃఖ దారిద్ కే ఘేరే, |
యదపి కుటిల కపటీ కపూత, తవు బాలక్ హై తేరే || జయతి ||
స్నేహ - సనీ కరుణామయి మాతా! చరణ శరణు దీ జై |
బిలఖ్ రహే హమ్ శిశు సుత తేరే, దయా దృష్టి కీ జై ||జయతి ||
కామ-క్రోధ-మద-లోభ దంభ-దుర్భావ-ద్వేష హరియే ||
శుద్ధ బుద్ధి నిష్పాప హృదయ, మన్ కో పవిత్ర కరియే||జయతి||
తుమ్ సమర్థ సబ్ భాం తి తారిణీ, తుష్టి - పుష్టిత్రాతా |
సత్ మారగ్ పర్ హమే చలావో జో హై సుఖ దాతా || జయతి ||
జయతి జయ గాయత్రీ మాతా ! జయతి జయ గాయత్రీ మాతా |
సత్ మారగ్ పర్ హమే చలావో , జోహై సుఖదాతా || జయతి||

కర్పూర హారతి

ఓం కర్పూర గౌరం కరుణావతారం,
సంసార సారం భుజగేంద్ర హారం |
సదా వసంతం హృదయారవిందే,
భవం భవానీ సహితం నమామి||
త్వమేవ మాతా చ పితా త్వమేవ,
త్వమేవ బంధు చ సఖా త్వమేవ|
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణం త్వమేవ,
త్వమేవ సర్వం మమ దేవ దేవ||

ఘృతావఘ్రాణమ్

నేతి ఆహుతులలో మిగిలిన నేతిని ప్రణీతా పాత్రలోని జలంలో విదిలించడం జరిగింది. దానిని పళ్ళెంలో పెట్టుకొని అందరికీ ఇవ్వాలి. ఈ జలంతో కూడిన నేతిలో కుడిచేతి వ్రేళ్ళ అగ్రభాగాలు ముంచి రెండు అరచేతులకు రాసుకోవాలి. మంత్రాలు చెప్పేటపుడు రెండు చేతులను యజ్ఞకుండం వైపు చాపాలి. యజ్ఞీయ వాతావరణం మరియు సందేశాలను

మస్తిష్కంలోను, కళ్ళలోను నింపుకొని, చెవులతో వింటూ, నోటితో చర్చిస్తూ, ఆ దివ్య గంధాన్నే పీలుస్తూ, అలాంటి భావాలు నిండిన వాతావరణాన్ని ఏర్పరచడానికి కావలసిన సామర్థ్యాన్ని పొందాలనుకునే వారికి యజ్ఞభగవానుని ప్రసాదం ఘృతావఘ్రాణం నుండి లభిస్తుంది.

ఓం తనూపా అగ్నేऽసి, తన్వం మే పాహి |
ఓం ఆయుర్దా అగ్నేऽసి, ఆయుర్మే దేహి ||
ఓం వర్చోదా అగ్నేऽసి, వర్చో మే దేహి |
ఓం అగ్నే యన్మే తన్వాऽ, ఊనన్తన్మऽఆపృణ ||
ఓం మేధాం మే దేవః, సవితా ఆ దధాతు |
ఓం మేధాం మే దేవీ, సరస్వతీ ఆ దధాతు ||
ఓం మేధాం మే అశ్వినౌ, దేవావాధత్తాం పుష్కరస్రజౌ ||

పా.గృ.సు. 2.4.7-8

|| భస్మధారణమ్ ||

జీవిత అంతం ఒక భస్మం కుప్ప. గుప్పెడు భస్మంగా తయారై గాలిలో ఎగిరిపోయే దౌర్భాగ్యపు మనిషి లోభ, మోహ, అహంకారాలలో నిరంతరం పడివుండడం ఎంత మూర్ఖత్వం. ఈ నిత్య సత్యాన్ని అర్థం చేసుకోగలిగితే, అతడు సురదుర్లభమైన మానవ జీవితాన్ని వ్యర్థమైన, అనర్థమైన కార్యాలలో వృధా చేసుకున్నానే అని పశ్చాత్తాప పడవలసిన అవసరము లేని గతి విధులను నిర్ధారించుకుంటాడు. మృత్యువు ఎప్పుడయినా రావచ్చు. ఈ సుందర కళేబరాన్ని చూస్తూ, చూస్తూనే భస్మంగా మార్చవచ్చు. ఈ విషయాన్ని మస్తిష్కంలో చొప్పించడం కోసమే యజ్ఞభస్మాన్ని నుదుటిపై ధరిస్తాము. ఈ భస్మాన్ని నుదురు, కంఠం, భుజాలు మరియు హృదయంపై కూడ ధరించాలి. నుదురు-జ్ఞానము, కంఠం - వచనం, భుజాలు - కర్మ, మనస్సు, వచనం, కర్మలతో జీవితాన్ని సార్థకం చేసుకునే కార్యాలనే నిర్వర్తించాలి.

ఓం త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః, ఇతి లలాటే |
ఓం కశ్యపశ్య త్ర్యాయుషం, ఇతిగ్రీవాయామ్ |
ఓం యద్దేవేషు త్ర్యాయుషం, ఇతి దక్షిణ బాహుమూలే|
తన్నో అస్తు త్ర్యాయుషమ్, ఇతి హృది | - 3.62

క్షమా ప్రార్థన

తమ దోషాలను గుర్తించడం, ఎవరితోనైనా అనుచితంగా, అప్రియంగా వ్యవహరించి ఉంటే, వారి మనోమాలిన్యాన్ని దూరం చేయడం, ఎవరికైన హాని చేసివుంటే వారి నష్టాన్ని పూరించడం సజ్జనుల లక్షణం. యజ్ఞ కార్య విధి-విధానాలలో ఏదైనా లోటు జరిగి వుండవచ్చు. అందుకోసం దేవశక్తులు మరియు వ్యక్తుల నుండి క్షమను యాచించడం వలన మనసు తేలిక పడడమే కాక, ఎదుటివారిలో అసంతృప్తి దూరమవుతుంది. ఇది ఆత్మనిరీక్షణకు, ఆత్మశోధనకు, ఇతరుల పట్ల ఉదాత్త దృష్టికి సజ్జనోచిత ప్రక్రియ. ఈ ప్రక్రియను పాటించడానికి క్షమా ప్రార్థన విధానం యజ్ఞ కార్యక్రమాల చివరిలో వుంటుంది. అందరూ లేచి నిలబడి చేతులు జోడించి మంత్రోచ్చారణ చేయాలి. ఆ స్థాయికి చెందిన భావనలను మనసులో నింపుకోవాలి.

ఓం ఆవాహనం న జానామి, నైవ జానామి పూజనమ్ |
విసర్జనం న జానామి, క్షమస్వ పరమేశ్వర! ||1||
మంత్రహీనం క్రియాహీనం, భక్తిహీనం సురేశ్వర!|
యత్పూజితం మయాదేవ! పరిపూర్ణం తదస్తుమే ||2||
యదక్షర పదభ్రష్టం, మత్రాహీనం చ యద్ భవేత్ |
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ! ప్రసీద పరమేశ్వర ||3||
యస్య స్మృత్యా చ నా మోక్త్యా, తపోయజ్ఞ క్రియాదిషు |
న్యూనం సంపూర్ణతాం యాతి, సద్యో వన్దే తమచ్యుతమ్ ||4||
ప్రమాదాత్కుర్వతాం కర్మ, ప్రచ్యవేతాధ్వరేషు యత్ |
స్మరణాదేవ తద్విష్ణోః, సంపూర్ణం స్యాదితిశ్రుతిః || 5||

చరూ ప్రదానం

యజ్ఞంలో సమర్పించగా మిగిలిన పొంగలి గర్భిణీ స్త్రీకి ఇవ్వాలి. యజ్ఞం ద్వారా సంస్కరించబడిన అన్నమే మనస్సులో దేవత్వ భావాలను సృష్టిస్తుంది. స్వార్థ చింతనతో, స్వార్థ లక్ష్యంతో తయారు చేసిన భోజనం కళ్యాణకారకంగా వుండదు.

ఆహారం పరమాత్మ ప్రసాదంగా భావించి స్వీకరించాలి. భోగలాలసత్వం లేని ఆహారం సంయమనాన్ని, పుష్టిని ప్రదానం చేస్తుంది.

నిత్య ఆహారం కూడా యజ్ఞం ద్వారా సంస్కరించబడినదై వుండాలి. ఇందుకోసం ఇంటిలో బలివైశ్య పరంపరను ప్రవేశపెట్టాలి. ముఖ్యంగా గర్భిణీ స్త్రీ నిత్యం బలివైశ్యం చేయాలి. తరువాతనే యజ్ఞ ప్రసాదంగా భోజనం చేయాలి.

భోజనంలో సాత్విక పదార్థాలే వుండాలి. ఉదరాన్ని, ఉత్తేజాన్ని, వృత్తులను మలినం చేసే పదార్థాలు వుండకూడదు.

క్రియ-భావన :

విశేష ఆహుతులు సమర్పించిన తరువాత మిగిలిన పొంగలిని గర్భిణీ స్త్రీకి యివ్వాలి. ఆమె దానిని నుదుట వద్ద వుంచుకోవాలి. కార్యక్రమం పూర్తయిన తరువాత ఆమె మాత్రమే ఆ పొంగలిని తినాలి.

దివ్యశక్తి సంపన్నమైన యీ యజ్ఞ ప్రసాద ప్రభావం వలన రాముడు, భరతుడు లాంటి నరుడు పుడతాడని, అలాంటి సహకారాన్ని అర్థిస్తున్నట్లుగా భావన చేస్తూ సేవించాలి.

ఓం పయః పృథివ్యాం పయ ऽ ఓషధీషు, పయో దివ్యన్తరిక్షే
పయోధాః | పయస్వతీః ప్రదిశః సంతు మహ్యమ్ | 18.36

ఆశీర్వచనం :

విసర్జనకు ముందు ఆశీర్వచనం ఇవ్వాలి. ఆచార్యుడు మంత్రాలు చెబుతూ ఫలం, పూలు, అక్షతలు ఇవ్వాలి. గర్భిణీ స్త్రీ పమిట కొంగులో అవి తీసుకోవాలి. ఇతర వృద్ధులు, పూజ్యులు, మహాత్ములు కూడా ఆశీర్వాదం ఇవ్వవచ్చు. అందరూ పూలవాన కురిపించాలి. భార్యా భర్తలిరువురు తమకంటె పెద్దవారి పాదాలాను స్పృశించాలి.

విసర్జన - జయఘోష

|| సాష్టాంగ నమస్కారం ||

సర్వవ్యాపి విరాట్ బ్రహ్మని-విశ్వబ్రహ్మాండాన్ని భగవంతుని దృశ్యరూపంగా భావించి మోకాళ్ళ మీద కూర్చొని నుదురు నేలకు తాకించి దేవశక్తులకు, మహామానవులకు భావపూర్వకంగా అభివాదం - నమస్కారం చెయ్యాలి. వారి చరణాలలో మనల్ని మనం సమర్పించుకోవడం అంటే వారిని అనుకరించే సంకల్పం, విశ్వాసం వ్యక్తీకరించడమే. ఇదే సాష్టాంగ నమస్కారము.

ఓం నమోఽస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే,
సహస్ర పాదాక్షి శిరోరుబాహవే |
సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే,
సహస్రకోటీయుగధారిణే నమః ||

|| శుభకామనా ||

ఈ శుభకామన మంత్రాలు కూడ అందరి కల్యాణాన్ని అభివ్యక్తీకరించడం కోసమే. మన మనసులో ఎవరిపట్లా ద్వేషభావం వుండకూడదు. ఎవరి గురించీ అశుభ చింతన చేయకూడదు. ఎవరితోనైనా సంబంధం చెడిపోతే వారి గురించి కూడా శుభాన్నే కోరుకోవాలి. ఎవరి పట్లా ద్వేష - దుర్భావనలు వుండరాదు. అందరి శుభంలోనే మన శుభం కూడ మిళతమై వుంది. పరమార్థంలోనే స్వార్థం కలిసివుంది. ఈ నమ్మకాన్ని స్వీకరిస్తూ మనం అందరి శుభాన్ని, లోకకల్యాణాన్ని ఆకాంక్షించాలి. శుభకామనలు దీనిని వ్యక్తీకరించడం కోసమే.

అందరూ రెండు చేతులను యాచన ముద్రలో చాపాలి. మంత్రోచ్ఛారణ సమయంలో ఈ భావనలనే మనసులో నింపుకోవాలి.

ఓం స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం, న్యాయ్యేన
మార్గేణ మహీం మహీశాః| గో బ్రాహ్మణేభ్యః
శుభమస్తు నిత్యం, లోకాః సమస్తాః సుఖినో భవన్తు ||1||
సర్వే భవన్తు సుఖినః, సర్వే సన్తు నిరామయాః |
సర్వే భద్రాణి పశ్యన్తు, మా కశ్చిద్ దుఃఖమాప్నుయాత్ ||2||
శ్రద్ధాం మేధాం యశః ప్రజ్ఞాం, విద్యాం పుష్టిం శ్రియం బలమ్|
తేజ ఆయుష్యమారోగ్యం, దేహి మే హవ్యవాహన ||3|| లౌగా. స్మృ.

పుష్పాంజలి

ఇది వీడ్కోలు సత్కారం. పురుష సూక్త మంత్రాలతో దేవతల ఆగమన సమయంలో వారి ఆతిథ్యము, స్వాగతము, సత్కారము నిర్వహించబడ్డాయి. ఇక్కడ వీడ్కోలు సత్కారం మంత్ర పుష్పాంజలి రూపంలో చేయబడుతుంది.

అందరూ పుష్పాలు లేదా చందనంతో కలిపిన అక్షతలు చేతిలోకి తీసుకోవాలి. పుష్పాంజలి మంత్రం చెప్పినపుడు పుష్పవర్షాన్ని దేవతల మీద కురిపించాలి. పుష్పాల హారం, పుష్పగుచ్ఛాలను కూడ సమర్పించవచ్చు. భావపూర్వకమైన సహజ శ్రద్ధకు పుష్పాలు ప్రతీకలు. వాటిని సమర్పించడంలోని తాత్పర్యం గౌరవ భావాన్ని వ్యక్తీకరించడమే.

ఈ విశ్వంలో అసురత్వం, దేవత్వం అనే రెండు వర్గాలే అంధకారం మరియు ప్రకాశరూపంలో వున్నాయి. వీటినే స్వార్థం - పరమార్థం మరియు ఉత్కృష్టత - నికృష్టత అని కూడా చెప్పవచ్చు. రెండింటిలో ఒకదానికే ప్రాధాన్యత నిచ్చి, రెండవదానిని వదిలివేయాలి. భోగవాద అసురత్వమే ప్రియమైతే మోహం, లోభం అహంకారం, తృష్ణ, కోరికలలో అభిరుచి వుంటుంది. వాటికోసమే నిరంతరం చస్తూ - బ్రతుకుతూ వుండాలి. మరి జీవనోద్దేశ్య సాధనకు సత్కర్మలను చేసే కోరికా వుండదు. అవకాశమూ లభించదు. కాని లక్ష్యం దేవత్వం వైపు వుంటే, శరీర పోషణకు మరియు కుటుంబ పోషణకు అవసరాలను తీర్చడానికి సాధనాలను సమకూర్చుకొన్న తరువాత ఉత్కృష్ట చింతన మరియు ఆదర్శ కర్తవ్యాల కోసం మస్తిష్కంలో కావలసిన స్థానం, శరీరానికి కావలసినంత అవకాశం లభిస్తుంది. దేవత్వమార్గం ఉన్నతికి, అసురత్వ మార్గం కష్టదుఃఖాలతో నిండిన పతనానికి దారితీస్తాయి. రెండింటిలో దేనిని ఎన్నుకోవాలి? దేనితో మైత్రి ఏర్పాటు చేసుకోవాలి? దేనిని లక్ష్యంగా పెట్టుకోవాలి? పుష్పాంజలి సమయంలో దీనికి జవాబు లభిస్తుంది. వీడ్కోలు సందర్భంగా భావపూర్వక శ్రద్ధాంజలి అర్పిస్తూ మేము దేవత్వ ప్రియులమని, ఆ లక్ష్యాన్నే ఎన్నుకున్నామని మరియు ఆ మార్గంలోనే వెళతామని చెప్పడమే పుష్పాంజలి.

ఓం యజ్ఞేన యజ్ఞమయజన్త దేవాః, తాని ధర్మాణి ప్రథమా న్యాసన్ | తే హ నాకం మహిమానః సచన్త, యత్ర పూర్వే సాధ్యాః సన్తి దేవాః |
ఓం మంత్ర పుష్పాంజలిం సమర్పయామి || 31.16

|| శాంతి - అభిషించనమ్ ||

యజ్ఞశాల దివ్యవాతావరణంలో వుంచబడిన జలకలశం మనిషి శారీరక ఆరోగ్యం, మానసిక శాంతి మరియు ఆత్మగౌరవాన్ని అభివృద్ధి పరచే మంగళకర దివ్యతత్వాలను తనలో ధారణ చేస్తుంది. యజ్ఞం యొక్క భౌతిక మరియు ఆత్మిక ప్రయోజనాలు హాజరైన వారందరికీ ఈ జలం ద్వారా ప్రాప్తిస్తున్నాయని భావన చేస్తూ కలశంలోని జలాన్ని పుష్పాలతో లేదా ఆకులతో అందరిమీద చల్లాలి. అసత్యం నుండి సత్యం వైపు, మృత్యువు నుండి అమృతత్వం వైపు, అంధకారం నుండి ప్రకాశం వైపు పయనించాలి.

ఓం ద్యౌః శాన్తిరన్తరిక్ష గ్వంగ్ శాన్తిః, పృథివీ శాన్తిరాపః, శాన్తిరోషధయః శాన్తిః || వనస్పతయః శాన్తిర్విశ్వేదేవాః శాన్తిర్బ్రహ్మశాన్తిః, సర్వ గ్వంగ్ శాన్తిః, శాన్తి రేవ శాన్తిః, సా మా శాన్తిరేధి || ఓం శాన్తిః శాన్తిః శాన్తిః | సర్వారిష్ట - సుశాన్తిర్భవతు ||

-36.17

|| సూర్యార్ఘ్యదానమ్ ||

ప్రతి ఉపసనాత్మక కార్యం తరువాత సూర్యార్ఘ్యదానం ఇవ్వాలి. జలస్వభావం అధోముఖంగా వుంటుంది. అదే సూర్యుని వేడితో కలసి ఊర్ధ్వగామిగా మారి అనంత విశ్వంలో విహరిస్తుంది. సాధకుడు భావిస్తాడు - మా హీన ప్రవృత్తులు - సవితా దేవత కలయికతో ఊర్ధ్వముఖంలో పయనించాలి, అనంత విశ్వంలో వ్యాపించాలి. పరిమిత జీవులు, చంచల జీవనం - అపరిమిత అవిచల బ్రహ్మతో కలవాలి - ఇదే సూర్యార్ఘ్య దాన భావన.

సూర్యుని వైపు తిరిగి కలశ జలాన్ని నెమ్మది - నెమ్మదిగా ధారగా వదలాలి. ఏదైనా పళ్ళెమును క్రిందవుంచి ఆ నీటిని వంపాలి. తరువాత ఏదయినా పవిత్ర స్థలంలో వదలివేయాలి.

ఓం సూర్యదేవ! సహస్రాంశో, తేజోరాశే జగత్పతే |
అనుకమ్పయమాం భక్త్యా, గృహాణార్ఘ్యం దివాకర ||
ఓం సూర్యాయ నమః, ఆదిత్యాయ నమః, భాస్కరాయ నమః ||

|| ప్రదక్షిణ ||

ఇప్పటివరకూ కూర్చొనే మనస్సు, వచనంతో మంత్రోచ్చారణ చేశాము. చేతులను ప్రయోగించాము. ఇప్పుడు యజ్ఞమార్గంలో వెళ్ళడమే మిగిలింది. దీనిమీదే భావనల సంస్కరణ మరియు యజ్ఞప్రక్రియ విజయం ఆధారపడి వుంది. ఇప్పుడు ఆ కర్మయాత్ర ప్రారంభమవుతుంది. ఈ అనుష్ఠానంలో ఏ దిశలో వెళ్ళడాన్ని సూచిస్తే, ప్రదక్షిణ ఆ దిశలోనే ప్రారంభించాలి. ఈ కార్య నాలుగు చరణాలు (1) సంకల్పం (2) ప్రారంభం (3) శ్రమ (4) తన్మయత్వం. ఈ నాలుగింటిని సమన్వయం చేస్తూ ఏ కార్యం ప్రారంభించినా విజయం తప్పక లభిస్తుంది. యజ్ఞీయ జీవనం జీవించడానికి నాలుగు అడుగులు ముందుకు వేస్తే, నాలుగు అధ్యాయాలు పూర్తిచేసే అభ్యాసము - ప్రదర్శన ఇవ్వబడ్డాయి. ఏకత్వం, సమత, మమత, శుభ్రత, నాలుగు లక్ష్యాల పూర్తికోసం సాధన, స్వాధ్యాయం, సేవ మరియు సంయమనాల గతివిధులను పొందడానికి నాలుగు ప్రదక్షిణలు ఉద్దేశింపబడ్డాయి. సంకల్ప ప్రదక్షిణ సమయంలో ఈ మార్గంలోనే వెళ్ళాలనే విషయాన్ని హృదయంగమం చేసుకోవాలి. ఆ మార్గంలోనే నిరంతరం సాగుతూ వుండాలి.

అందరూ ఎడమచేతి వైపు తిరుగుతూ యజ్ఞశాల ప్రదక్షిణ చేయాలి. స్థలం తక్కువగా వుంటే వున్నచోటే నిలబడి నాలుగు దిక్కులవైపు తిరిగి ఒక ప్రదక్షిణ చేస్తే సరిపోతుంది.

ప్రదక్షిణ చేస్తూ చేతులు జోడించి గాయత్రీ వందనం మరియు యజ్ఞ మహిమను గానం చేయాలి. ప్రదక్షిణ కేవలం మంత్రంతోనే చేయాలి. ఎవరో ఒకరు స్తుతి లేదా రెండూ చేయాలి. సమయాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని దీనిని నిర్ధారించుకోవాలి.

ఓం యాని కాని చ పాపాని, జ్ఞాతాజ్ఞాతకృతాని చ |
తాని సర్వాణి నశ్యన్తి, ప్రదక్షిణ - పదే - పదే ||

యజ్ఞ మహిమ

యజ్ఞ రూప ప్రభో హమారే, భావ ఉజ్వల కీజియే |
ఛోడ దేవే ఛల కపటకో, మానసిక బల దీజియే ||
వేద కీ బోలే ఋచాయే, సత్య కో ధారణ కరే |
హర్షమే హో మగ్న సారే, శోక సాగర్ సే తరే ||
అశ్వమేధాదిక రచాయే యజ్ఞపర్ ఉపకార్ కో |
ధర్మ మర్యాదా చలాకర్, లాభ్ దే సంసార్ కో ||
నిత్య శ్రద్ధా - భక్తి సే యజ్ఞాది హమ్ కరతే రహే |
రోగ పీడిత విశ్వకే సన్తాప సబ్ హరతే రహే ||
కామనా మిట జాయే మన్సే, పాప అత్యాచార్ కీ |
భావనాయే శుద్ధ హోవే, యజ్ఞసే నర్ - నారికీ ||
లాభ్కారీ హో హవన్, హర్ జీవధారీ కే లియే |
వాయు - జల సర్వత్ర హో శుభ గంధకో ధారణ కియే ||
స్వార్ధ భావ మిటే హమారా, ప్రేమ - పథ్ విస్తార హో |
ఇదం న మమ కా సార్థక్, ప్రేత్యక మే వ్యవహార్ హో ||
హాథ్ జోడ ఝుకాయె మస్తక్, వందనా హమ్ కర్ రహే |
నాథ కరుణారూప కరుణా, ఆప్ కీ సబ్ పర్ రహే ||
యజ్ఞ రూప ప్రభో హమారే, భావ ఉజ్వల కీజియే |
ఛోడ దేవే ఛల కపట కో, మానసిక బల దీజియే ||

యుగనిర్మాణ సత్సంకల్పములు

1. మేము ఈశ్వరుని సర్వవ్యాపకునిగాను, న్యాయనిర్ణేతగానూ భావించి ఆయన ఆజ్ఞలను జీవితంలో శిరసావహిస్తాము.

2. శరీరాన్ని దైవమందిరంగా భావించి ఆత్మ-సంయమనం మరియు నియమపాలన ద్వారా ఆరోగ్యాన్ని రక్షించుకుంటాము.

3. మనసును దురాలోచనలు, దుర్భావనల నుండి రక్షించుకొనుటకు స్వాధ్యాయ, సత్సంగాలను ఏర్పాటు చేసుకుంటాము.

4. ఇంద్రియ సంయమనం, అర్థ సంయమనం, సమయ సంయమనం మరియు ఆలోచనా సంయమనాలను నిరంతరం అభ్యసిస్తుంటాము.

5. నియమాలను పాటిస్తాము. చేయకూడని పనులు చేయుము. పౌరబాధ్యతలను పాటిస్తాము మరియు సమాజనిష్ఠను కలిగివుంటాము.

6. వివేకము, నిజాయితీ, బాధ్యత, పరాక్రమాలను జీవితంలో అవిచ్ఛిన్నమైన అంగాలుగా గుర్తిస్తాము.

7. నలుదిక్కులా మధురమైన, స్వచ్ఛమైన, నిరాండబరమైన, సహృదయ వాతావరణాన్ని నిర్మిస్తాము.

8. అవినీతితో పొందిన సాఫల్యం కంటే నీతితో పొందిన ఓటమినే శిరసావహిస్తాము.

9. మనిషి విలువకు గీటురాయి అతని విజయాలు, యోగ్యతలు, అంతస్థులు కాక, అతని సద్భావనలు, సత్కర్మలు అని గుర్తిస్తాము.

10. మాకు రుచించని, ఆనందం కలిగించని వ్యవహారాలను ఇతరులతో చేయము.

11. స్త్రీ, పురుషులం పరస్పరం పవిత్ర దృష్టిని కలిగివుంటాము.

12. ప్రపంచంలో పుణ్యప్రవృత్తుల ప్రచారానికి మా సమయము, పలుకుబడి, జ్ఞానము, శ్రమ మరియు సంపదలో కొంత భాగాన్ని నియమిత రూపంలో వెచ్చిస్తూ వుంటాము.

13. సాంప్రదాయాల కంటే వివేకానికి ప్రాముఖ్యతనిస్తాము.

14. సజ్జనులను సంఘటిత పరచుటలోను, అవినీతితో పోరాడుటలోను, నవనిర్మాణ గతివిధులలోను పూర్తి ఆసక్తిని కలిగివుంటాము.

15. దేశ ఐకమత్యము, సమానతల యెడ శ్రద్ధ చూపుతాము. జాతి, లింగ, భాష, ప్రాంత, సాంప్రదాయాల కారణంగా ఎటువంటి బేధభావాలు కలిగివుండము.

16. మానవుడు తన భాగ్యానికి తానే నిర్మాత - ఈ విశ్వాసం ఆధారంగా మేము ఉన్నతులమై, ఇతరులను శ్రేష్ఠులుగా చేస్తే యుగం తప్పక మారుతుందని మా విశ్వాసం.

17. మేము మారతాం - యుగం మారుతుంది. మేము చక్కబడతాం - యుగం చక్కబడుతుంది. ఈ సత్యంపై మాకు పూర్తి విశ్వాసమున్నది.

|| ఉద్వాసన ||

ఆవాహన చేయబడిన యజ్ఞపురుషుడు, గాయత్రీమాత, దేవపరివారం, అందరికీ భావపూర్వక వీడ్కోలు చెబుతూ అన్ని పూజా వేదికల మీద పుష్పవర్షం కురిపించాలి. పుష్పాలు అందుబాటులో లేకపోతే అక్షతలు వర్షింపజేయాలి. ఇలాగే దేవతల అనుగ్రహం మరల - మరల లభిస్తూ వుండాలని విసర్జన సమయంలో ప్రార్థన చేయాలి.

ఓం గచ్ఛ త్వం భగవన్నగ్నే, స్వస్థానే కుణ్డమధ్యతః |
హుతమాదాయ దేవేభ్యః, శీఘ్రం దేహి ప్రసీద మే ||

గచ్ఛ గచ్ఛ సురశ్రేష్ఠ, స్వస్థానే పరమేశ్వర |
యత్ర బ్రహ్మాదయో దేవాః, తత్ర గచ్ఛ హుతాశన ||
యాన్తు దేవగణాః సర్వే, పూజామాదాయ మామకీమ్ |
ఇష్టకామసమృద్ధ్యర్థం, పునరాగమనాయ చ ||

దీని తరువాత జయ జయధ్వానాలు, ప్రసాద వితరణలతో కార్యక్రమం పూర్తిచేయాలి.

|| జయ జయ ధ్వానాలు ||

గాయత్రీ మాతా కీ.. జై

యజ్ఞభగవాన్ కీ .... జై

వేదభగవాన్ కీ .... జై

భారతీయ సంస్కృతీ కీ... జై

భారత్ మాతాకీ... జై

ఏకమవుతాం .... వివేకులమవుతాం

మేము మారతాం.. యుగంమారుతుంది

మేము చక్కబడతాం.................................... యుగం చక్కబడుతుంది.

విచార క్రాంతి ఉద్యమం .... సఫలమగు గాక !

సఫలమగు గాక !

సఫలమగు గాక !

జ్ఞాన యజ్ఞపు ఎర్రకాగడా........................... నిరంతరం వెలుగుతుంది.

జ్ఞానయజ్ఞపు జ్యోతి వెలిగించడానికై................. మేము ఇంటికి వెళ్తాము.

కొత్త ఉదయం, కొత్త కాంతి .... ఈ భూమిపై తెస్తాం.

నూతన సమాజం నిర్మిస్తాం .... కొత్తరోజులు తెస్తాం.

జన్మ ఎక్కడ .... మనం పొందామో.

అన్నమెక్కడ .... మనం తిన్నామో.

వస్త్రమెక్కడ .... మనం కట్టామో.

జ్ఞానమెక్కడ .... మనం పొందామో.

ఆ దేశమే .... మాకెంతో ఇష్టం.

దేశరక్షణ ఎవరు చేస్తారు .... మేము చేస్తాం, మేము చేస్తాం.

ధర్మరక్షణ ఎవరు చేస్తారు........................ మేము చేస్తాం, మేము చేస్తాం.

యుగనిర్మాణం ఎలా అవుతుంది............................ వ్యక్తి నిర్మాణంతో.

తల్లి శిరస్సు ఉన్నతమవుతుంది .... త్యాగం బలిదానంతో.

నిత్యం సూర్యుని ధ్యానిస్తాం .... మా ప్రతిభను పెంపొందిస్తాం.

మానవులంతా .... సమానమే.

జాతివంశములు .... సమానమే.

స్త్రీ, పురుషులు .... సమానమే.

స్త్రీకి గౌరవం ఎక్కడో ....సంస్కృతి ప్రగతి అక్కడే.

మేల్కొన్నది సోదరా మేల్కొన్నది.......................... నారీశక్తి మేల్కొన్నది.

మన యుగనిర్మాణ యోజన ....సఫలమగుగాక

సఫలమగుగాక,

సఫలమగుగాక!

మన యుగనిర్మాణ సత్సంకల్పములు .... నెరవేరుగాక,

నెరవేరుగాక, నెరవేరుగాక !

21వశతాబ్ది....................... .... ఉజ్వల భవిష్యత్.

జై బోలియే యుగాధిపతి మహాకాల్ కీ .... జై.

వందే - వేదమాతరం,

వందే దేవమాతరం - వందే విశ్వమాతరం.

★★★

దేవదక్షిణా - శ్రద్ధాంజలి

యజ్ఞ కార్యాలలో ప్రతి వ్యక్తీ యజ్ఞభగవానునికి - దేవతలకు శ్రద్ధా-దక్షిణ రూపంలో తన శారీరక, మానసిక, సామాజిక దుష్ప్రవృత్తులలో ఏదో ఒకటి వదలివేయవలసినదిగా నివేదించాలి. చెడు మార్గాన్ని వదలి సన్మార్గం వైపు పయనించడానికి ఎంత సాహసాన్ని ప్రదర్శించాడు అన్న విషయం ఆధారంగానే భగవంతుడు మనిషి యొక్క శ్రద్ధను - భక్తిని పరీక్షిస్తాడని తెలియజేయాలి. ఈ సాహసం కూడ ఒక ధనమే. దాని ద్వారా దేవశక్తుల ప్రసన్నతను, దయను పొందవచ్చు. ఈ సందర్భంగా దేవతలంతా హాజరై వున్నపుడు, కార్యక్రమానికి హాజరైన వారందరూ ఎంతో కొంత బహుమతిగా ఇవ్వాలి. ఉత్తచేతులతో స్వాగతం మరియు వీడ్కోలు చెప్పకూడదు. త్యజించవలసిన దుష్ప్రవృత్తులు కొన్ని ఈ క్రింద ఇవ్వబడ్డాయి.

త్యజించదగిన దుష్ప్రవృత్తులు

1. దొంగతనం, నమ్మకద్రోహం, కపటం, లంచగొండితనం, అవినీతి, అధిక లాభాపేక్ష, సోమరితనం, శ్రమలేని సంపాదన, అవినీతితో వచ్చిన సొమ్మును ఉపయోగించుట.

2. మాంసాహారము, వధించబడిన జంతు చర్మమును ఉపయోగించుట.

3. పశుబలి, మన లాభం కొరకు ఇతరులను కష్టపెట్టుట.

4. వివాహంలో వరుని పక్షంవారు కట్నం గురించి, వధువు పక్షం వారు నగల గురించి పట్టుపట్టుట.

5. వివాహాలలో ఆడంబరము, దుబారా చేయుట.

6. మత్తు పదార్థాలు (పొగాకు, సారాయి, గంజాయి, నల్లమందు మొ.)

7. నిందలు - కఠినంగా మాట్లాడడం

8. ఫ్యాషన్లు - అలంకరణలు

9. అన్నం ఎంగిలి చేసి పారవేయడం.

10. జాతి – కులముల పేరుతో ఉచ్ఛనీచాల నిర్ధారణ, అంటరానితనం.

11. స్త్రీలు (పరదా) ముసుగు ధరించుట.

12. మహిళలు, కన్యల పట్ల, పురుషులు, యువకులు వివక్ష – పక్షపాతం చూపుట.

అనుసరించదగిన సత్ప్రవృత్తులు

1. కనీసం పదినిమిషాల నిత్య నియమిత గాయత్రీ ఉపాసన.

2. ఇంటిలోని పెద్దలకు నియమిత వందనం.

3. చిన్నవారిని గౌరవించుట – అభిమానించుట.

4. కర్తవ్యాలను జాగరూకతతో పాటించుట.

5. నిత్యమూ శ్రమించుట, ఏ పనినీ చిన్నదిగా భావింపకుండుట.

6. జీవితానికి సరియైన దిశను ఇచ్చే సత్సాహిత్యాన్ని కనీసం నిత్యం ఒక అరగంట చదవడం – నియమిత స్వాధ్యాయం.

7. భారతీయ సంస్కృతికి ప్రతీకలైన శిఖ, యజ్ఞోపవీతాల మహత్యాన్ని తెలుసుకొని, నిష్ఠాపూర్వకంగా ధారణ చేయుట. ఇతరులను ప్రోత్సహించుట.

8. నిరాడంబర జీవనం – సగటు భారతీయుని జీవన పద్ధతికి అనుగుణంగా జీవించడం. అందులోనే గౌరవాన్ని అనుభవించడం.

9. జ్ఞానము – యజ్ఞము – మంచి ఆలోచనల ప్రచారానికి నిత్యమూ కనీసం 20 పైసలు, ఒక గంట సమయాన్ని వినియోగించుట.

10. కుటుంబంలో సామూహిక ఉపాసన, హారతి మొ.

11. ప్రతి సంవత్సరము జన్మదినాన్ని, వివాహదినాన్ని సామూహికంగా యజ్ఞ వాతావరణంలో జరుపుకొనుట. జీవిత సార్థకతకు వ్రతశీల జీవనాన్ని జీవించుట.